

milyon üstüne milyon

T.C.ZİRAAT BANKASI

(Basın : A. 20203/70 - 1819 - 100)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

EYLÜL 1971

İÇİNDEKİLER :

Yunus Emre Üstüne İncelemeler	Saim AÇIKGÖZ
Malatya'da Kız Kaçırma	Ahmet SENTÜRK
Âşık Veli	İbrahim ASLANOĞLU
Çoban Çaldı Düdüğü Deyimi	Mustafa ATAMAN
Halk Türkülerimizin Yaygınlığı	Veysel ARSEVEN
Yozgat Atasözlerinden Bir Demet	Muhsin KÖKTÜRK
Kendin Merdane İsen Düşmanım Karınca Bil	Kerim YUND
Naldöken'de Sağlık İşleri (2)	Rıza YETİŞEN
Büyüme, Hasat, Harman'a Dair Atasözleri, Deyimler	Azmi GÜLEÇ
Erzincan Çocuk Oyunları	Prof. Dr. Şükrü ELÇİN
Halk Hikâyeleri Üzerine Bir İnceleme Hakkında	Rıza MOLLOV
Çobanoğlu - Reyhâni Karşılaşması	Ensar ASLAN
Konya'ya Ait İki Kithık Destanı	Afif EVREN
Malazgirt Destanı	Behçet Kemal ÇAĞLAR
Âşıklar Şenliği Altın Saz Yarışması	Tahir Kutsal MAKAL

BİZE GELEN KİTAPLAR

SAYI: 266

KURUŞ: 125

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAN HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

1868 - 1971

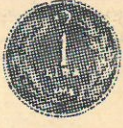
ASIRLIK TECRUBE
ARADIGINIZ EMNİYET
ZENGIN İKRAMIYE
SOSYAL HİZMET

ASIRLIK TASARRUF BANKASI

**EMNİYET
SANDIĞI**

(Basın : 60010 - 101)

**EN KÜÇÜK
TASARRUFLARINIZA,
BÜYÜK
TASARRUFLARINIZ
GİBİ DEĞER
VEREN BANKA**

AKBANK

(Folklor : 102)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ

SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

No. 266

EYLÜL 1971

YIL : 23 — CİLT : 13

Yunus Emre Üstüne İncelemeler

Yazan : Saim AÇIKGÖZ

Büyük Türk ozanı Yunus Emre'nin gerçek yaşantısını ortaya çıkarmak üzere son yıllarda önemli çalışmalar yapılmakta, incelemeler ve eserler yayımlanmaktadır. Yunus Emre hakkındaki ilk bilgilerimiz, genellikle Prof. Dr. Fuat Köprülü'nün 1919'larda çıkardığı Türk Edebiyatında İLK MUTASAVVIFLAR adlı eserine dayanmaktadır. Bundan önce de bu konuda yazılar yazılmış, kitaplar yayımlanmıştır ama ilk ciddi ve uzun inceleme, yukarıda adını andığımız eserde yer almıştır.

Hemen şurasını da belirtmelidir ki Köprülü'nün bu eserinde verdiği bilgiler yeterli olmaktan uzaktır. Birtakım halk arasında yayıla gelmiş söylentileri toplamaktan öteye geçmemektedir. Yunus Emre'nin gerçek yaşantısı ve bugün gömülü olduğu yer ortaya konulamamıştır. Bu eser, Yunus'un sanatı üzerine verilen bilgilerle ve Yunus üstüne eski kaynakların verdiği ipuçlarının ilk incelenmesiyle bugün de kaynak görevi yapma niteliğini yetirmiş değildir. Daha sonra, Yunus Emre üstüne Abdülbaki Gölpınarlı'nın eğildiğini ve birçok eser verdiğini görüyoruz. Gölpınarlı'nın eserlerinde de birçok tutarsızlıklar bulunmaktadır. Bunların en başında, Yunus Emre'nin yattığı yer konusunda ileri sürdüklerinde görülen tarihsel yanlışlardır. Doğruluğuna inanılması güç olan Yunus'un Eskişehir'in Sarıköy'de yattığında direnmesidir. Yunus Emre'nin Yunus Emir Bey'le aynı kişi olduğunu kanıtlamakta gösterdiği tutumdur.

Önceleri basit bir iddia olarak kalan Yunus Emre'nin Karamanlı olduğu ve Karaman'da yattığı görüşü dayandığı tarihsel

gerçeklerin sağlamlığından ötürü son yıllarda büyük önem kazandı. Bilim çevrelerinde, Yunus üstüne çalışan edebiyat tarihçilerinde bu görüş büyük yankılar uyandırdı. Karaman tezinin su üstüne çıkmasında, İbrahim Hakkı Konyalı'nın 1965 yılında "Tarih Konuşuyor" dergisinin 17,18 ve 19. sayılarında arka arkaya yayımladığı belgelere dayanan "Yunus Emre'nin Mezarı Nerede?... başlıklı uzun incelemesinin büyük payı vardır.

Burhan Toprak ise Yunus'un şiirlerini ve kişiliğini ilk ele alanlardan olmasına rağmen yaşantısı konusunda fazla birşey söyleyememiştir.

Değerli edebiyat tarihçimiz ve bilgin Cahit Öztelli de Yunus Emre konusuna eğilmiş, yayımladığı inceleme ve araştırmaları bu ozanımızın gerçek yaşantısının ortaya çıkarılmasında, özellikle bu arada Karaman tezinin ağırlık kazanmasında büyük katkılarda bulunmuştur. Bu bilginimiz, son aylarda Yunus Emre konusundaki çalışmalarına büyük bir yoğunluk vermiş bulunmaktadır. Cahit Öztelli, Yunus Emre hakkında geniş kapsamlı büyük bir eser hazırlamış ve bunu baskıya vermiş bulunmaktadır. Bu eserinde yazar, ozanın yaşantısına daha önemle eğilmekte ve onun hakkında yeni bilgiler vermektedir. Eser, Milliyet Yayınları arasında bu günlerde "Yunus Emre semineri" dolayısıyla çıkmış bulacaktır.

Sabahattin Eyüboğlu da Yunus Emre üstüne eser veren yazarlarımızdan biridir. Eyüboğlu, 1966 yılında Çan Yayınları arasında yayımladığı "Yunus Emre'ye Se-

**Memleket içindeki
Bankacılık hizmetleriniz
kadar
MEMLEKET DIŞI
BANKA İŞLERİNİZ
için de**

TÜRK TİCARET BANKASI

EMRİNİZDEDİR

TÜRK TİCARET BANKASI

(Folklor - 103)

Malatya'da Kız Kaçırma

Yazan : Ahmet ŞENTÜRK

(Derleme yeri : Akçadağ. Derleme yılı : 1970
Kimden derlendiği : Mehmet Balarısı).

Evlenme çağına geldikleri halde çeşitli nedenlerle hayatlarını birleştirmenin güçlüğüne anlayan oğlan ile kız kaçmak hususunda mutabık kalınca yaşlı bir kadını arabulucu olarak tesbit ederler.

Kadın oğlanın haberini kıza, kızinkini de oğlana iletir. Bu işi büyük bir gizlilik içinde yapar. Bir hayli zaman geçince kadın, kız ile oğlanı münasip bir yerde buluşturur. O sırada kaçma günü ve yeri tayin edilir. Genellikle gecenin geç saatleri seçilir. Bundan sonra arabulucu aradan çekilir. Kız, evinden bohçasını alarak gizlice çıkar. Kararlaştırılan yere gelir. İki kişi birlikte aynı köyden ya da çevre köylerden bir zengin adamın evine giderler. Ev sahibi kendilerinin himayesine alır. Ölüm pahasına da ol-

lâm" eserini, aynı adla, fakat daha genişletilmiş olarak Cem Yayınları'nda içinde bulunduğumuz yıl yeniden çıkarmış bulunuyor. Yalnız Sabahattin Eyüboğlu, Yunus'un yaşantısına eğilmiyor. Onun sadece sanatından, sanatının üstünlüğünden söz ediyor. Yunus'un gerçek sanatçı kişiliğini ortaya koymaya çalışıyor. Yunus'un nasıl insanı ozan olduğunu büyük bir açıklıkla belirtmeğe uğraşiyor.

Yunus Emre üstüne çıkan son eserlerden biri de Ali Çiçekli'nindir. May Yayınları arasında yayınlanan bu eser "Yunus Emre" adını taşıyor. Ali Çiçekli bu eserinde Yunus'un yaşantısı hakkında yeni bir iddia ortaya atmaktadır. Yunus Emre ne Karaman'da ne Eskişehir'in Sarıköy'ündedir. O, Sarıkaraman'dadır, demektedir. Bu yepyeni görüş bugüne dek ilk olarak ileri sürülmektedir. Çiçekli'nin verdiği bilgiye göre Sarıkaraman köyü Niğde'nin Ortaköy ilçesine bağlıdır. Ali Çiçekli'nin bu görüşünün tamamıyla Sarıkaraman'ın, eski adı Sulucakarahöyük yeni adı Hacıbektaş ilçesine, buradan da Bektaşî velâyetnamelerinde geçen Yunus'un bir kıtlık yılında buğday istemek üzere Hacıbektaş Veli'ye gitmesi söylentisine dayandığı görülmektedir. Yunus Emre'nin, Bektaşî tarikatinden olmadığı, bugün tersi ileri sürülmeyen bir ger-

sa onları ele vermez.

Burada bir kaç gün kalınca ev sahibi köyden 3 - 5 kişiyi yanına aldıktan sonra kızın babasının evine giderler. Durumu uygun lisanla açarlar. Gençlerin evlenmelerine engel olmamasını anlatırlar. Baba razı olunca istediği başlığı (Para, tarla, dar) söz konusu eder. Gelenler bu defa oğlanın babasının evine giderler. Kızın babasının istediği başlığı vermesi için kendisini iknaya çalışırlar. Burada da mutabakata varılınca oğlanın babasını da yanlarına alarak kızın babasının evine giderler.

Durum bir kez daha konuşulur. Başlık işi bir sonuca bağlanır. Hazırlanan yemekler yendikten sonra iş tatlıya bağlanmış olur. Oğlan kızın babasının evine getirir. Düğün hazırlığına geçilir; iki aile arasındaki darınlık ve küskünlükler ortadan kalkmış olur.

çektir. Bu bakımdan Ali Çiçekli'nin tümüyle Bektaşî geleneğine dayanan böyle bir görüşten yola çıkması yanlışır. Üstelik, bu konuda ortaya hiçbir tarihsel belge de konulmamıştır. Elde hiçbir tarihsel belge olmadan, Yunus'un bir yerde yattığını kabul etmek bilimsel yönüme uzak bir iş olur. Bundan ötürü de biz, Ali Çiçekli'nin Sarıkaraman tezini sadece bir iddia olarak kabul ediyor, daha ötede, gerçeklik payı olabilen bir görüş olarak benimsemiyoruz.

Ayrıca son aylarda "Yunus Emre" ye ait yarım düzüneyi aşan eser yayınlanmışsa da, bunlar söylenenleri tekrarlamak ve şiirlerini vermektense öteye geçememiştir.

Yunus Emre üstüne çalışmış ve eser vermiş incelemecilerimizin görüşlerini kısaca belirtmeye çalıştık. Bu konudaki araştırmalar ve çalışmalar sürdükçe elbette yakın bir gelecekte Yunus Emre'nin nerede yattığı gerçeği ortaya çıkacaktır. Biz, öyle sanıyoruz ki ortaya çıkacak bu gerçek, herhalde Karaman'dan başka bir yer olmayacaktır.

Akbank'ın 6, 7 ve 8 Eylül 1971 de İstanbul'da düzenlediği "Yunus Emre Semineri"nde bu konuda ilginç görüşlerin ortaya konulacağı şüphesizdir. 1971 yılı UNESCO tarafından da "Yunus Emre yılı" kabul edilmiştir.

Âşık Veli

Yazan : İbrahim ASLANOĞLU

XIX. yüzyıl Bektaşî Edebiyatının en kudretli temsilcilerinden biridir. Ünü yalnız Sivas çevresine değil, Anadolu'nun her köşesine ulaşmıştır. XIX. ve XX. yüzyılda tertip edilen her mecmua ve cönkte onun mutlaka beş-on nefesine raslamak mümkündür.

Geçen yüzyılda, Sivas Bektaşî çevrelerinde adı en çok yaygın olan iki şair vardı: Biri Sadık, diğeri Veli. Sadık hakkında düzensiz de olsa - bir kitap yayınlandı. Fakat Veli için hiçbirşey yazılmadı. Şiirleri dağınık cönk parçalarında ve hafızalarda kaldı. Son zamanlarda bazı parçaları antolojilere geçti ise de, hayatı hakkında aydınlatıcı bir bilgi verilmedi.

Veli, Şarkışla'nın İğnecik köyündendir. Doğduğu tarihi bilmiyoruz. Ancak mezar taşındaki kitabeden yaşadığı çağı çıkarabiliyoruz. Bu da XIX. yüzyılın ilk yarısıdır.

Köydeki torunlarının verdiği bilgiye göre: Babasının adı Hüseyin, annesininki Kamer'dir. Hem anne, hem de baba şairdi. Kendisi okuma yazma bilmez, şiirlerini irticalen söylerdi. Sazı da yoktu. Ekseri çobanlık yapardı. Bu durumunu anlatırken: "Çoban oldum kaval çalmadım, şair oldum saz çalmadım; sanki bu dünyaya neye geldim ki?" der.

Gençliğinde Yozgat'ın Moğallı Köyü Türkmenleri İğdecik dolaylarına yaylağa gelirdi. Onların yanında uzun müddet hizmet etti. Hatta Telli adındaki bir kıza da tutuldu. Kızın haberi yoktu ya... Onunki arkasından iç çekip, göğüs geçirmek. Yıllardan sonra duyurdularsa da, umursamadı bile... O kadar yakarmalara taş olsa yarıp cevap verirdi. Amma, Telli'nin yüreği taştan da katı imiş:

*Hiç inanç etmedin benim sözüme
Bu aylarda bell'olacak hilen yar
Gelip geçen hoş görünüm gözüme
Bulamadım senin gibi çelen yar
Ama dilber çok iş bilir ustasın
Melil mahzun gezen bilmem hastasın
Sinem puta ettin mekân istersin
Muhkem imiş alamadım kalen yar
Varır yadlar ile aşna olursun
İntizar ederim Hak'tan bulursun*

*Ben gidersem sen de yarsız kalırsın
Koyun gibi çiğirinden melen yar
Yar beni kattılar kervan göçüne
İletsele Hindistan'a Maçın'e
Urganım taksalar dar ağacına
Merhametin yok ki elden alan yar
Dilber senin annen nasıl annedir
Gerdamında benler tane tanedir
Sormadın sevdiğim yedi senedir
Âşık Veli kapımızda kölen yar*

Yedi sene dile kolay. Olsun.. O, bir yedi sene daha beklerdi ama, vefasız göçünü yüklediği gibi gelmemek üzere gitti. Bir başkası olsa dönüp yüzüne bakmaz. Veli ne yapsın, gönül bu; ferman dinlemiyor ki?

*Hel hel ettim Mağara'dan uçurdum
Telli kızın gitti derler bu yola
Elim ile evlerini göçürdüm
Telli kızın gitti derler bu yola*

*Çıkmıyor yavrunun hayali sözü
Yarım sürmelenmiş aladır gözü
Kalaycık Geçiti Hocabey özü
Telli kızın gitti derler bu yana
Başına bağlamış hindi dediler
İndi Başkışla'ya konu dediler
Aşıklar lebinden emdi dediler
Telli kızın gitti derler bu yana
Bağlamış başına hindi valası
Umarım rakipler Hak'tan bulası
Ağbaba Tekkesi, İlbiz Kalesi
Telli kızın gitti derler bu yana
Veli'm eydir yetemedim ilkinden
Göremedim püskülüünden borkünden
Kondelen'den Köklüyo'dan Sorhun'dan
Telli kızın gitti derler bu yana*

Veli'nin istidatlı bir genç olduğunu işiten Kaleköylü Âşık Kemter, onu yanına ısmarladı. Emek verdi, yetiştirdi. Ustalık vazifelerinin hiçbirini esirgemedi. Dostlukları Kemter'in ölümü olan H. 1234 yılına kadar devam etti.

Veli her Bektaşî gibi pirine ve onun ocağına candan bağlı idi. Çelebi Hamdullah'ı çok severdi. Zaman zaman ziyaret etmek ister, fırsat bulamazdı. Hamdullah Amasya'ya sürgün olarak gelince bu arzusu daha da arttı. Öyle ki, her gidenle selâmlar gönderip, her gelenden bir haber sorar oldu:

Nereden gelişin böyle
Dost ilinden gelen sail
Gül yüzümünden haber söyle
Dost ilinden gelen sail
Uğradın mı Amasya'ya
Yüz sürdün mü kaşı yaya
Vakıf oldun mu herşeye
Dost ilinden gelen sail

Sultan Bayzıt'a vardın mı
Cuma namazın kıldın mı
Gül yüzlü piri gördün mü
Dost ilinden gelen sail
Vardın mı Ferhat taşına
Nazar kıl çeşmim yaşına
Sorguç sokunmuş başına
Dost ilinden gelen sail

Yandı ciğer döndü köze
Sürme çekmiş ala göze
Bir hayırlı haber bize
Dost ilinden gelen sail
Veli'm eder arttı zarım
Gece gündüz intizarım
Amasya'da kaldı yarım
Dost ilinden gelen sail

Ama ziyaret kolay kolay nasip olmadı.
Her hazırlanıpta bir engel çıktı:

Yaz bahar ayında gideyim dedim
Gidemedim gül yüzlü yar küstü mü
Hâkipâyeye yüzler süreyim dedim
Süremedim gül yüzlü yar küstü mü
Ziyarettir Beytullah'ın yolları
Orda engin burda zordur yelleri
Al yanakta al kırmızı gülleri
Deremedim gül yüzlü yar küstü mü
Aşık oldum Beytullah'ın nuruna
Amasya'da şahitlerin birine
Eli bağı kolu bağı darına
Duramadım gül yüzlü yar küstü mü
Veli'm eder firkatim var zar ile
Dünü günü intizarım yar ile
Danışacak müşkülüm var pir ile
Soramadım gül yüzlü yar küstü mü

En sonunda dileği kabul oldu. H. 1244 te
Amasya'ya gidip hasretine kavuştu. O sı-
rada Hamdullah'ın bir oğlu ölmüştü. Çele-
bi çok kederli idi. Veli baktı ki, derdine der-
man umduğu kimse, kendinden daha beter.
Kim kimin yarasına merhem olacak, orası-
nı artık Tanrı bilir?

Derde tâbi oldum derman aradım
Vardım ki tabibin derdi benden çok
Her derdin dermanı sendedir bildim
Ne hikmet ki senin derdin binden çok

Dertli olan düşünmesin boşuna
Her iş gelir kul olanın başına
Tefekkür eyledim Hak'kın işine
Cümlle derdi bize reva görmüş Hak
Ne imiş tecellim nedendir suçum
Derdiniz var ise tabibe açın
Ehlibeyte gam yoldaş olduğuyçün
Aşık isen dertli sinen oda yak.

Hak böyle buyurmuş bina kurunca
Ağlamağı gülmeğe eş verince
Tabibler tabibi dertli olunca
Besbelli ki şu dünyada dertsiz yok

Veli'm eder işin ah ü zar ise
Hak sana yardımcı işin zor ise
Eğer bunda bir müşkülün var ise
Kerbela'da İmam Hüseyin'e bak

Çelibi Hamdullah : "Bu şiir yarama tuz,
biber ekti" diye sitem etti. Veli de: "Hüse-
yin o kadar acıya dayandı da, sen bir evlât
acısına dayanamıyor musun?" karşılığını
verince, birden irkildi. Başını yere eğerek:
"Âşık, sen beni âşikâre verdin" deyip, sözü
kesmek zorunda kaldı.

Veli'nin ilk karısının adı Raziye'dir. On-
dan 7 kızı olmuştu. Bir de erkek evlâdı ol-
masını arzu ediyordu. Bu sebeple Hüyük
köyünden bir kız aldı. Allahın işine bakın
ki, ilk karısından bir erkek çocuk dünyaya
geldi. Adını Hüseyin koydular. İkinci ka-
rısının çocuğu da, ölümünden üç gün sonra
doğdu. Ona da kendi adını verdiler.

Torunları ölümüne sebep olan olayı şö-
yle anlattılar : Tozanlı tarafından gelirken
Yıldızeli'nin Davlialağan köyünün Sancı-
lıçam mevkiinde fırtınaya tutuldu. Bir ça-
mın altından geçerken, dal üzerine bastır-
dı. At da birdenbire zorlayınca eğerin kaşı
göğsüne battı. Kırılan kemikleri tedavi et-
tilerse de olmadı. Ne olacak; hem köy ye-
ri, hem ihtiyarlık. Daha doğrusu alnına
böyle yazılmış. Bir hafta sonra öldü ve kö-
yün mezarlığına gömüldü. Baş taşındaki
tarih H. 1270 tir. aşı 60'ın üstünde idi.

Kul Veli, Aşık Veli, Derviş Veli adıyla
söylenen nefeslerin hepsi İğdecikli Veli'ye
aittir. Şiirlerinden birkaç örnek veriyorum:

Mısır ülkesinde sultan olmadan
Kenan illerinde kul olmak ola
Beylerin egninde atlas olmadan
Abdallar sırtında şal olmak ola

Gel gönül fark eyle astarı bezi
Cana hayat verir kâmilin sözü
Ne duyucu, deyiçi ol her sözü
Beyhude cevaptan lâl olmak ola
Nigâh ikrar güftar üçünü birden
Üçünü bir bilen himmet al pirden
Hutbe okunmazsa İmam Cafer'den
Ârifler katında zül olmak ola
Her ne ister isen iste sen benden
Cümle mahluk hoşnut olurlar senden
Hakikatsiz kavim kardaş olmadan
Kâmil âkil uslu el olmak ola
Veli'm eder kısmet isterim Hak'tan
İnayet umarım şol güzel şahtan
Beylerden paşadan hem Padîşahtan
Her bir hali ile kul olmak ola

Derdine düşüp de abdal olduğum
Bir kaşları kara meralım geldi
Hasretiyle sararıp da solduğum
Hublar yakışığı ceranım geldi

Kaşlarında kul eylemiş kendini
Eme idim leblerinin fendini
Bin cevr ile yıktım gönül bendini
Hemi yıkıp hemî örenim geldi
Dostu gören aşık olmaz mı hasta
Gözler mevalide kirpikler meste
Kaşların hub eğmiş yaratan usta
Bir melek simal ceranım geldi

Gaziler serimi sevdaya saldı
Beni abdal edip arıdımca güldü
Şu garip başımdan aklımı aldı
Hemi alıp hemî verenim geldi
Veli'im eyder geldim gevher kânıma
Tığı gamze ile vurdu sineme
Dembedem mah dilber girme kanıma
Gene kend'eliyle saranım geldi

Sadetli sultanın nazar kıldığı
İlleri var Hacı Bektaş Veli'nin
Horasan'dan sökün edip geldiği
Yolları var Hacı Bektaş Veli'nin
Şeyhleri var atlas giyer al giyer
Düldül atları var altın çul giyer
Dervişleri hrka giyer şal giyer
Şalları var Hacı Bektaş Veli'nin
Binbir âyet yazılıdır postunda
Yedi kiral yed(i) Padîşah destinde
Altın halli örgüleri üstünde
Yolları var Hacı Bektaş Veli'nin

Dahi böyle sultan nerede olur
Onsekiz bin âlem hem mevcut bilir
Kırk konaklık yerden kurbanı gelir
Malları var Hacı Bektaş Veli'nin
Veli'm eyder cünbüş verir cuş verir
Yine ay ü gün resminde taş verir
Hacı Bektaş dergâhında baş verir
Kulları var Hacı Bektaş Veli'nin

Derya kenarında gemi oynatan
Dalga vurup coşası var gönlümün
Ali Zülfikâr'ı çalaldanberi
Kaynayıp da taşası var gönlümün
Deryanın bekçisi Hazreti Hızır
On sekiz bin âlem olmuş muntazır
Mürsedin Padîşah mürebbin Hızır
Üç tuğ çeker Paşası var gönlümün

Halimiz ayandır ol efendime
Durmasa buyursa hizmet kendime
Kerbela'da yatan ol efendime
Çifte tatar coşası var gönlümün
Tecellimiz şehitlerin cevrine
Urum eri Horasan'ın pirine
Yerde gökte evliyanın darına
Bir saatte düşesi var gönlümün
Veli'm haktır bilmeyene söz gelir
Dolanır dünyayı gönül tez gelir
Arşta kürste olan mahluk az gelir
Yed'iklim dört köşesi var gönlümün

Kâmil ehl olanı sınamak olmaz
Gönül tanıdın mı sadık dostunu
Cahil yar seveni kınamak olmaz
Gönül tanıdın mı sadık dostunu
Sadık dost gerektir halimden bile
Ağlarsam ağlaya gülersem güle
Ağladıkça çeşmim yaşını sile
Gönül tanıdın mı sadık dostunu
Eyi günde sadık dostlar çok olur
Başa bir hal gelse kötü yok olur
Var günde uğruna ölen pek olur
Gönül tanıdın mı sadık dostunu
Sadık dostum benim ile salına
Hasiretim dost bağının gülüne
O dünyada bu dünyada buluna
Gönül tanıdın mı sadık dostunu
Veli'm eyder Hacı Bektaş Veli'm var
İntikam tanrısı Sultan Balım var
Şu dünyada ayrılık var ölüm var
Gönül tanıdın mı sadık dostunu

Çoban Çaldı Düdüğü

Yazan : Mustafa ATAMAN

Babası Buharadan gelerek Konyanın Hâdim ilçesi Afşar köyüne yerleşen, kendisi bu köyde (1112 veya 1113 Hicrî yılında) dünyaya gelen Ebû Saîd Muhammed El-hâdimî, devrinin meşhur din âlimlerinden biridir. Afşar köyünden Hâdim ilçesine göç ederek ilk tahsilini, babası büyük âlim, Kara Hacı nâmı ile şöhret kazanmış Mustafa Efendi'den alan Muhammed Hâdimî, daha sonra pederinin müsaadesiyle İstanbul'a gitmiş, o devrin ma'ruf âlimlerinden Kazabâdî Ahmet efendiden ders ve icâzet almıştır.

Nihayet Hâdim'e dönüp medrese açarak, topanan talebeye ders verimeye başlayan Hâdimî'nin şöhreti kısa zamanda çevresini aşmış, İstanbula kadar yayılarak Padişahın kulağına varmıştır. Bunun üzerine kendisi İstanbula davet edilmiştir. Ayasofya camiinde yaptığı "Fâtîha-i şerife" tefsiri, ilim adamları tarafından büyük takdirle karşılanmış, bizzat Padişah da, genç Hâdimî'yi dinlemiştir. İstanbulda kalması teklif olunmuşsa da, Hâdimî, Padişah'tan özür dileyince, kendisi taltif edilerek, memleketine dönmesine izin verilmiştir.

63 yaşında vefat eden merhumun, sağlığında ikibin kadar talebe okuttuğu söylenir. Açtığı medreselerde, Cumhuriyetin ilânına kadar ders okutulmuştur.

Hâdimî; dinî eserler vermiş, aynı zamanda tarikat mensubu bir zattır. Biz, büyük âlimin o cihatlerdeki fazilet ve meziyetlerine dair malûmat vermeyi ehline bırakarak, rivayet şeklinde zamanımıza kadar gelen câlib-i dikkat bir olayı nakletmek istedik.

Bu rivayete göre; Muhammed Hâdimî, genç yaşında ve daha medrese açmadan evvel, birgün, bir su başında iki kişi ile buluşur. Üçü oraya oturup, yanlarında bulunan azıklarını birlikte yerler. Sohbet eder, birbirlerinden pek hoşlanırlar. Bu samimiyet, ötekilerden daha ziyade, genç Hâdimî'yi sarar ve bu hali fırsat bilerek, arkadaşlarına şu teklifte bulunur:

— Hadi gelin, şurada hepimiz ayrı ayrı birer dua edelim. Tanrıdan, kendimiz için

ne isteyeceksek istiyelim. Birimiz dua ederken, ikimiz "âmin" desin.

Teklif memnuniyetle karşılanır. Önce genç Hâdimî ellerini kaldırarak, Cenab-ı Hak'dan, kendisine medreseler açmayı, talebe toplayıp ders okutmayı nasip etmesini diler. Öteki iki kişi "âmin" derler.

Sonra, köy halkından biri olan ikinci şahıs dua etmeye başlar. Çok miktarda mal, mülk, koyun-kuzu vermesini, bu sayede fakir-fukaraya yardımda bulunmasını kendine kısmet etmesini Tanrıdan niyaz eder. Diğer iki kişi, onun duasına da "âmin" çekerler.

Üçüncü şahıs, bir çobanmış. O da ellerini semaya kaldırarak şöyle der:

— Yâ Rabbi!. Son nefesimde beni İmanından ayırma ve âhirette Cennetine dâhil et!

Hâdimî ile öteki şahıs, çobanın duasını "âmin" ile bağlarlar. Ve sonra üç arkadaş ayrılıp giderler.

Aradan bir kaç yıl geçer. Hz. Hâdimî medreseler açar, talebeler toplanır, onlara ders okutur ve şöhreti etrafa yayılır.

Su başında dua ettikleri köylü de, arzu ettiği mal ve mülke sahip olur ve Tanrıya verdiği sözü yerine getirerek, fakir-fukaraya yardımda bulunur.

Bunun üzerine Muhammed Hâdimî, zaman zaman: "Çoban çaldı düdüğü!" demek ten geri kalmaz olur. Ne demek istediği, bu sözü bazan niçin tekrarladığı sorulduğu günlerden birinde, Hâdimî, su başında geçen dua faslını anlatır ve çobanın, Cenneti garanti ettiğini söyler.

Onu dinleyenler: "Nereden biliyorsunuz hocam?" deyince, onlara şu cevabı verir:

— Görüyorsunuz. Ben, Tanrıdan dilediğime nâil oldum. Medreseler açtım, ders okutuyorum. Köylümüz "filân" da mal-mülk sahibi oldu. E, Tanrı, aynı yerde yapılan dualardan ikisini kabul eder de, üçüncüsünü red mi eder? Bizden lütuf ve ihsanı, nı esirgemeyen Rabbim, elbette çobandan da esirgememiştir, der.

Halk Türkülerimizin Yaygınlığı

Yazan : Veysel ARSEVEN

F A T M A M

Derleyen: Veysel Arseven

Ödeniş 1967

Ku - yu ba - şın - da tes - ti
Gur - bet te - ki hoş ses - li

A - man da fat - man ca - nım gü - lüm Fat - man
Su ka tar - san ben iç - mem

Ke - mer be - li - mi kes - ti
Şim - di ak - lım - dan geç - ti

Ben ra - kı - ya su kat - man
Ben Fat - man - dan vaz geç - mem.

Halk oyunları, özellikleri ve öğrenilmesindeki zorluklar yüzünden, daha çok bölgesel kaldıkları halde, halk türküleri göç, askerlik, gezi, başka yerde iş tutmak gibi nedenlerle, değişik çevrelere yayılmak olanaklarına sahiptir. Bundan ötürü, bir bölgenin türküsüne ya otantik, ya da az çok değişmiş haliyle başka bölgelerde rastlanabiliyor. Türkiye'nin folklor ürünleri henüz hiç bir dalda bilimsel araştırma ve değerlendirme süzgecinden geçirilmediği, hattâ gereği gibi toplanıp arşivlenmediğinden ötürü, nerede ortak ya da benzer motifler bulunduğunu bilemiyoruz. Millî Folklor Enstitüsü'nün başlıca görevlerinden biri de budur işte. Yoksa bürokrat bir düşünceyle kapalı kapılar arkasında oturup kasılmak, misafir ağırlamak, folklorculuk değildir. Bu konu üzerinde ilgilileri uyarıp harekete geçirene kadar, bıkmadan, usanmadan duracağım. Yurt ve ulusseverlik bunu gerektirdiği inancındayım. Enstitü, derleyicilerini yurdun dört bir yanına salacak, derlemeler yapacak, bunları notalayacak, yayınlayıp değerlendirecek, dergilerde folklorla ilgili materyeli toplayacak, ilginç bulduklarını konularına göre sınıf-

landırarak, kitaplar halinde yayınlıyacak, Türk ve yabancı araştırmacıların hizmetine sunacaktır. Kısaca Enstitü, bir karınca yuvası, bir arı kovanı gibi, durmaksızın harıl harıl çalışacaktır. Bundan ötesi gösteriştir.

Bu yazımda, karşılaştırmalı (mukayeseli) folklor yönünden faydalı olur düşüncesiyle bir birinden çok uzak bölgelerde saptanmış iki halk türküsü üzerinde duracağım. TRT'nin 1967 Eylülünde düzenlediği Birinci Folklor Derleme Gezisi'nde, gezi ve derlemelerle ilgili notlarımın arasında Ödemiş'ten aldığım bir türkü ile Türk Folklor Araştırmaları dergisinin 223. sayısında Errol Güneyligil'in, "Gaziantep Halk Türküleri ve birkaç örnek" başlığını taşıyan yazısının içinde verdiği örneklerden biri üzerinde duracağım. Adı geçen yazıda nota ve, rilmendiği için, iki türkü arasında melodi, ritm, ölçü ve tonalite bakımından benzerlikler olup olmadığını bilmiyorum. Ancak sözler ve türkülerin ele aldığı ana tema bakımından büyük benzerlikler var. Böylece, bu iki türküden hangisi ve nasıl bölge değiştirmiştir sorunu ortaya çıkıyor. Errol Güneyligil'in, sözünü ettiği Gaziantep

Yozgat Atasözlerinden Bir Demet

Hazırlayan : Muhsin KÖKTÜRK

Yozgat atasözlerini vermeden önce kısaca bunların genel özelliklerini belirtelim: Yozgat atasözlerinde tüm Anadolu halkının düşünce ve anlayışını bulmak mümkündür. Çevresel bir takım öğeler var ki bu atasözlerinde fazlaca göze çarpar. Bu öğeler, köylü halkımızın yaşamıyla yakından ilgilidir. Şöyle ki: Yozgat atasözlerinde "hayvan tutkusu", ahlâk, erkek, kadın, sıhhat, zenginlik, yoksulluk, mal, tarla, evlenme ve buna benzer öğeler fazlaca yer tutar. Bun-

türküsünün ikinci ve dördüncü dörtlüklerinde satır eksikliği var. Bundan ötürü türkünün yalnız birinci dörtlüğünü örnek olarak aldım. Her iki türkünün kavuştakları ise hemen hemen aynı anlamdadır. Gaziantep türküsünün sözleri şöyle:

Fatmalar iki iki
Giyinmiş samur kürkü
Fatma benim olursa
Neyleyim malı mülkü
Aman Fatma can Fatma
A'rakıya su katma
Su katarsan ben içmem
Ben Fatmam'dan vaz geçmem

Aşağıda notasını da verdiğim Ödemiş türküsünde de sözü edilen kızın adı Fatma, içilen susuz rakıdır. Ana teması ise hovardalıktır.

FATMAM TÜRKÜSÜ
(Ödemiş)

Kuyu başında testi
Kemer belimi kesti
Gurbetteki hoş sesli
Şimdi aklımdan geçti
A (man) Fatmam (canım) gülüm Fatmam
Ben rakıya su katmam
Su katarsan ben içmem
Ben Fatmam'dan vaz geçmem

Kuyu başında bakır
Fatma'nın gözler(i) çakır
Fatma'm(a) hasta diyorlar
Oymuyor şakır şakır
Kavuştak

Kuyu başında kova
Başında beylik oya
Fatma'm hasta değilsen
(Gel) sarayım doya doya
Kavuştak

lar. Bunların tümü insan yaşantısıyla yakından ilgilidir.

Anadolu köylüsünün öteden beri "öküze" karşı bir tutkusu vardır. Bu tutku halen geçerlidir. Çünkü Anadolu köylüsü çiftçidir, hayvancılıkla uğraşır. Bu nedenle atasözlerinin bir kısmı bunlarla ilgilidir. "Öküzüm büyük olsun da kağını çekmezse çekmesin", atasözü buna en güzel örnektir. Anadolu halkının tutkusu yalnız öküze karşı değildir. Şu atasözlerini bu açıdan değerlendirebiliriz: "Davar kömünü itsiz, sahibini etsiz bırakmaz". "At alırsan yazın, deve alırsan güzün al".

Şimdi YOZGAT köylerine değgin atasözlerini verelim ve özelliklerini sayın okurlarımıza bırakalım (1).

A —
Abdalın eşeği zonguldemiş da keşkemde keşkem demiş.

At yedi günde, it yediği günde belli eder.
Ağır otur batman götür.

Akıllı düşünesiye deli oğlunu everir.
Aşım yok taşacak, gişim yok boşayacak.
At alırsan yazın, deve alırsan güzün, kız alırsan sevin, dul alırsan gezin ha gezin.

B —
Bir laf söyledi ki kuzuluğunu yitirdi.
Bir ikram var ki kötekten zor olur.
Bitli baklavanın kör ahcısı olur.
Beslemeden kadın olan hamamı kapatır sesiyile, sonradan hanım olan kurnayı deler tasıyla.

Beslemeden kadın olmaz, gül ağacından odun olmaz.

Baskısız yoncayı el atar.
Bağı gör üzüm olsun görmeye yüzün olsun.

Bir dirhem et bin ayıp örter.

C —
Çubuk iken çit demeyen hezen iken küt demez.

D —
Dek duranın devesi ölmez.
Duvar kömünü itsiz sahibini etsiz bırakmaz.

Devesi dal kanarıyor, eşeği zir zir anırıyor.

Deveye hure lâzım olsa boynunu eğer.
Düğünde Fatma'cığın adı anılmaz.

Düğün olur iki kişiye, kaygısı düşer bütün komşuya.

Devenin dişi avradın yaşı sorulmaz.
E —
Erine göre bağla başını horantana göre vur aşımı.

El sana taşınan varırsa sen ona aşman var.

Etlüye sütlüye karışma.
Eneğine enek nene gerek.
Elin üç koyunu ile beş keçisinden bana ne?

Erken evlenen döl alır, erken kalkan yol alır.

Erkek olanın avrat boşaması kolaydır.
Eliyle hamur ovalar, gözüyle oynas kovalar.

Er getire hak getire.
Er diye erik ağacına çıkacak.
Erinden gülen kadının zülüfleri tambur çalar.

Erkek vefekâr, kadın cefekâr olmalı.
Erkek kuş havayı, dişi kuş yuvayı yapar.
Erkeğin kusuru kadın yanında söylenmez.

Erkek arslan da dişi arslan arslan değil mi?

Ergen gözüyle kız alma, gece gözüyle biz alma.

Evlenmesi alaca kuş, geçinmesi bora ile kıştır.

Evin kızı gelin olasıya, elin kızı beşik dibine gelir.

Ekmeğin yanığı başa kakınç olur.
El elin aynasıdır.
El eli yur, el de yüzü yur.

G —
Göyneksizin gönlünden günde yüz top bez geçer.

Gişi adamı sağ, komşu adamı bağ ister.
Gökyüzünde düğün var deseler, kadınlar merdiven kurarlar.

H —
Handa yatıp göbek atıyor.
Hazıra dağlar dayanmaz.

I — İ —
İte atsan it yemez, ata atsan at yemez.
İtin ayağını taştan esirgeme.

İti an, taşı eline al.
İnce iğnenin deliğinden Hindistan'ı seyrediyor.

İki halı bir yastık, eşeğin duluşuna astık.

İstanbul'dan gelen eşek kırk gün at gibi gezer.

İtin aklı eksiği baklavadan pay umar.
İneğin melemiş, gönlün tülemiş.
İtin ürmevenini kapıya koymazlar.
İki köyün kötüsü ortak oldu ikisi.
İstenmeyen aş ya karın ağrıtır ya baş.
İte dolanmadan çalıyı dolan.

K —
Kalın incelene kadar ince candan üzülür.
Kurt koyunun pahalı olduğunu bilmez.
Kenara yattı ortada bulundu.

Kasap sevdiği deriyi yere vurur.
Kuru söğütten düdükle kavlatılmaz.
Kendi yüzündeki hezeni görmeyen elin gözündeki saman çöpünü görür.

M —
Mal sahibinin malı uşağının canı gider.
Martta yağmur yağmasa, nisanda yağsa dinmese, mayısta sıçan sigmese, ekinin sulanır saz olur, koyunun yayılır yoz olur.

N —
Ne verir elin ise, o da gider senin ile.

Ö —
Öküzüm büyük olsun da kağını çekmez se çekmesin.

S —
Sıhhatli olmak istersen otu kekik, kuşu keklik olan yerden ayrılma.

Sıra eşek yığın dağıtır.
Soğuk tandırdan sıcak ekmek umulmaz.
Sürünün önüne geçen malın iyisini seçer.

T —
Tarlayı taşlı, kızı kardaşlı yerden al.
Tarla alırsan bozdan, avrat alırsan kızdan al.

Tarlanın taşlısı avradın saçlısı iyi olur.

V —
Vursan ölüyor, vurmasan ekmeğini elinden alıyor.

Y —
Yiyen ağız utanır.
Yel kayadan ne koparır?

Yazın yatana, kışın güvelek tutar.
Yapı, tapı, kapı insanı batırır.

Z —
Zengin olmak istersen otu saz, kuşu kaz olan yerden ayrılma.

(1) Yukarıda verilen atasözlerinin bir kısmı A. Fevzi Koç'un "Bütün Yönleriyle Yozgat" adlı yapıtından alınmış, diğerleri Yozgat'ın Lök, Büyük İncilli, Küçük İncilli, Çandır (Sımdı nahiyedir), Azizli Köylerinden derlenmiştir.

Kendin Merdane İsen Düşmanını Karınca Bil !..

Yazan : Kerim YUND

Yukardaki Atasözünü 26/Mart/1968 gününde 86 yaşlarında Silifke'de Hancı Hacı Cemal Usta'dan derlemiştim. Uzun yıllar "Taşel : Silifke" deki fıkraları, deyişetleri dinleyip öğrenen yeri geldikçe de bunları söyleyen "Hacı emmi" kendisinden o gün yazdığımız bir çok "Sınaka" içinde bunu da deyip öyküsünü söylemiştir.

Başlıktaki savın kaynağını hemen belirtmedim, bir bakıma bölgesel olan bu söz dizisinin başka yerlerde, kitaplarda geçen anlamdaşlarından bir kaçını değişik biçimleri dolayısıyla sıralamayı, bunların ana ögesi olan sözcüklerin anlamlarını belirtmeyi daha sonra da bu savların hepsine "Çıkkak" olan fıkrayı anlatmayı uygun bulduk :

Sinan Cembeloğlu, "Türk Tekerlemeleri" kitabının 25. sahifesinde :

*Allah, Allah illallah
Hayırlar gelir inşallah
Ata bakma dona bak
Gönül elinde sultana bak.
Hasmın karınca ise:
Merdane bak.*

Diye bir öğüt - dua yazar. Fer'dun Fazıl Tülbentçi, "Türk Atasözleri" kitabında Şinasi ve Ahmet Vefik Paşa'dan aldığı şu savları belirtir.

5010) *Düşmanın karınca ise, kendini Merdane bil. (Şi)*

5011) *Düşmanın karınca ise sen fil san. (Avp.)*

Ömer Asım Aksoy, "Atasözleri ve Deyimler" eserinde:

638) *Düşmanın karınca ise de hor bakma.*

Abdülbaki Gölpınarlı, "Yunus Emre ve Tasavvuf" adlı eserinin 93. sahifesinde :

*Erenlerin yolları inceden ince imiş.
Süleyman'a yol kesen şol bir karınca imiş.*

Diye, yazar. Tülbentçi, adı geçen kitabında Şinasi'den şu atasözlerini de verir:

6983) *Hasmından sakın, Karınca ise de (Şi.)*

6986) *Hasmın karınca ise de kendini Merdane tut. (Şi.)*

Aydın Su, "Açıklamalı Atasözleri" (Sf. 38)'nde :

*Hasmın karınca ise sakın hor görme,
Bilinir mi kimde ne var demişler.*

Mevci adlı ozanın Atasözleri destanından yukarıdaki ikiliği alır. Şemsettin Bekşioğlu, "Binbir Ziraî Atasözleri" nde:

Karınca da olsa düşmanını hor görme (sf.46).

Diye aynı düşünceyi yansıtır.

Başlıktaki Atasözünün çeşitli söylenişlerini de göz önünde tutarak açıklarsak :

Sen fil, düşmanın da karınca olsa küçüm, seme... Ummadık taş baş yarar; öğüdünü vermekte olduğu sonucuna varırız.

Bu öğütlerde geçen anlamda yalnız "Merdane" kelimesi, genel olarak sözlük ve ansiklopedilerimizde yoktur. Onun için bazı açıklayıcılar, merdaneyi, mertçe, silindir gibi sözlerle açıklama yolunu tutmuşdur. Bu açıklama yolu doğru değildir.

Nasıl Hz. Ali'nin bindiği katırın adı Dül-dül, Battal Gazi'nin atının adı Aşkar, Sarı Zeybeğin atı Tellidoru ise, Süleyman Yalvaç'ın da kendisine armağan olarak verilen, üstüne bindiği filin adı "Merdane" dir.

Hacı Cemal Usta'nın verdiği bilgi ve 12/6/1965 günü "Türkiye Ticaret Gazetesi" nde "Tarihte Ticaret" başlığı altında bölümlenen "İsrailoğulları" yazısının 17. bölümünde yapılan açıklamalar göz önüne alınarak yukarıda sıralanan savların kaynağı olan hikâyeye şöyle dile getirebiliriz.

Süleyman Yalvaç'a Hindistan'dan büyük bir fil armağan olarak gönderilmişti. Merdane adı verilen bu hayvana bazan dört gözlü Sultan Süleyman biner, Kudüs dolaylarında gezinti yapardı. Bazan da fil yolda gezdirilirdi. Bu yürüyüşlerde Merdane'nin karıncaları ezip öldürdüğü, yaraladığı da olurdu, Karıncaların yalvarmalarına, bağırp çağırmalarına fil kulak vermiyordu. Karıncalar, aralarından bir elçi seçip onun aracılığıyla Süleyman Yalvaç'a kendilerini ezmemesi için filine söylemesini, Merdane bu konuda dikkatli olmazsa karıncaların ondan öçlerini alacağını salık vermişler. Süleyman Peygamber durumu file söyle-

Naldöken'de Sağlık İşleri

— 2 —

Yazan : Rıza YETİŞEN

Derme Devşirme Çorbası (Salgın hastalıklar için)

Çocuklarda salgın halinde hastalık olursa (soğuk algınlığı, Boğmaca, Kabakulak v.s. gibi) üç yol ağzında, gövdesinde büyük delik bulunan ağaç veya delik taş yanında, bütün köylü toplanır ve her evden topladıkları öteberiyi çorba yaparlar. Bu öteberiler şöyle toplanır : Birisi erkek kıyafetine giren iki kadın, bir eşeğin üstüne bir heybe koyar, ev ev dolaşılır, türlü şakabanklıklarla, gevezelik ederek veya beyitler söyleyerek çorbaya yarayacak öteberiyi toplarlar, bazıları da odun verir. İşin neşesini artırmak için bazıları gelenleri kapıdan kovar, o zaman dil ve el şakaları da yaparlar. Bu toplayıcılar köyün en şakacı kadınlarıdır. Bu merasim daha çok Narlıdere'de yapılır. Bu işin kompedanı Yukarı Köy'den Kerbelâ'nın Karısı Gici adı ile maruf 70 yaşlarındaki kadındır. Bilhassa öteberi toplarken, acap erkek kılıfına girer, eşeğe biner veya öteki kadın arkadaşı biner, eline bir sopa alır, öteberi toplamak için ne mümkünse yapar. Çoluk çocuk arkasına takılır, çok neşeli bir hava içinde öteberi toplanır.

Merasim üç yol ağzında başlar buraya üç taş konarak ocak ve saç ayağı yapılır, ateş yakılır. Kazan ocağa konur, tonladık-

mişse de Merdane aldırış etmemiş, bildiğinden şaşmamış. Bunun üzerine karıncaların beyi, Karıncalara Merdane'nin geçeceği yolun altında onun göğsüne kadar gelen bir tünel kazmalarını, fil geçerken basınca buraya düşüp kalacağını ve ayak eklemleri uygun olmadığından çukurdan çıkamayacağını, bu sırada da filin üstüne çullanarak onun etini, kemiğini yemelerini söylemiş. Dediği gibi yapılmış fil kazılan tünele düşmüş, karıncalar pek kısa zamanda onu haklamışlar. Koca Merdane'den bir kıymık bile kalmamış. Bu olay üzerine Süleyman Yalvaç :

Kendin Merdane ise(n de) düşmanını karınca bil..

Diye öğütlemiş.

ları şeyler kazana konarak çorba yapılır. Bu çorbanın özelliği ne toplanmışsa hepsinin kazana konmasındadır. Un, salça, yağ, tuz, şeker, kahve, para, makarna, nohut, bulgur v.s. gibi. Çorba pişinceye kadar çeşitli oyunlar, maskaralıklar yapılır. Bu arada çocukları delik ağaçtan veya taştan geçirirler.

Çorba pişince hep beraber yenilir ve her eve de birer tabak gönderilir. Çay veya kahve içilir. Eğer un ve şeker fazla toplanmışsa ayrıca katmer yapılır.

Salgın hastalığa paçavra adı da verilir. Bundan ötürü merasim sonunda bir sırığın ucuna büyücek bir paçavra bağlanır. (çul, çuval veya bez parçası), ocaktaki ateşte tutuşturulur ve götürülüp köyün dışına atılır. Bu suretle salgın hastalık ta köyden def edilmiş olur. Bu merasim her uzak mahalle için ayrı ayrı yapılır.

(Bu, köyün en yaşlı kadını (82) Cennet ebeden derlenmiştir.)

Aydaş Pişirme :

Çok cılız ve kuru, bir türlü kendini toparlamıyan küçük çocukların semirmesi, gelişmesi için yapılan bir merasimdir.

Üç yol ağzına, üç taş ile yapılan ocak üzerine bir kazan konur; altına üç odun konarak duman çıkacak kadar yakılır. Bir deri bir kemik deyimine uygun olan zaif çocuk kazanın içine konur. Bir kadın biraz uzaktan gelerek kazan başındakilere : selâmı aleyküm der. Oradakiler aleyküm selâm derler.

Kadın — Ne pişiriyorsunuz

Onlar — Aydaş pişiriyoruz.

Kadın — Pişirebilir misiniz

Onlar — Şişiririz bile derler ve bir türlü iyileşmiyen, ölümle dirim arasında kalan çocuğu kazan içinde bir defa döndürürler. Kadın tekrar geri gider ve gelir, aynı konuşmalar tekrarlanır ve çocuk bir daha çevrilir. Bu hareket üçüncü defa tekrar edilir. Sonra kazanın içine yiyecek çerezler atılır, ordakiler bunları kapışırken, çocuğun da derdi herkes tarafından kapışılmış olur, anası çocuğu alır ve ardına bakmadan

eve götürür. (Bu, Cuma Ovası Kara Kuyu Köyünden 70 yaşlarında Gici Bahar'dan alındı).

Naldöken Köyünden 80 yaşlarında Kır Ali ve 70 yaşlarında Kâtip Hasanın karısı Hürü, merasimin sonunu şöyle anlattılar: Çocuk kazanda üç defa çevrildikten sonra, birisi çocuğu alır tenha bir yere bırakır ve ardına bakmadan geri gelir. Biraz sonra çocuğun yanına giderler ve çocuğu alırlar. Eğer çocuk ağlıyorsa bu iyiliğe alâmettir. Çocuk iyileşecek demektir, ağlamıyorsa ondan ümit kesilir.

Şeytan değiştirme :

Bazılarının yeni doğan çocuğu her zaman ölüyor, yaşamaz. Bunun için, yani yaşaması için şöyle bir tedbire baş vurulur:

Çocuğu annesi alır mezarlığa gider, bir mezarın üstüne yatırır ve ardına bakmadan evine döner. Başka bir kadın gider çocuğu alır getirir anasına verir. Böylece çocuk uzun ömürlü olur. (Güya çocuk ölmüşte mezara konmuş ve tabiatıyla ona musallat olan şeytan da ölmüş olur, başka bir şeytan onu diriltiyor; gene başka bir kişi çocuğu buluyor ve her zaman çocuğu ölen kişilere veriyor.)

Çocuk Satma :

Yine çocuğu yaşamayan aile çocuğu başka birine satar. Kaç kilo geldiği tartılarak tesbit edilir. Kilosunu kaç paradan satacak sa pazarlıkla anlaşmaya varılır. Fakat para verilmez, para ve pazarlık sözde kalır. Çocuğa gene annesi bakar ve büyütür. Böylece sözde çocuk başkasınıdır, onun için ölmez, yaşar.

Sübyanlı Çocuk

Bu da aynı şekilde, küçük yaşta morarıp ölen çocuklara yapılır. Bunun çaresi Sübyan Muskası'dır. Bu muska çocuğun üzerinde bulunur, öldürücü melâikeler bir şey yapamaz, hep başının üstünde dolaşır dururlar ve çocuğu boğmak için fırsat beklerler. (Çocuklar morarak öldüğü için, melâikelerin boğduğuna inanırlar).

Sübyanlı çocuklar, pek suya sokulmaz, sulu yerlere götürülmez. Çünkü melâikeler onu suda boğarlar (Bunları Narlıdere Yukarı Köyün'den 50 yaşlarında Fatma Güventürk anlatmıştır. O da anasından duyduğu. Anası da zaten bu tip hastalıklı çocuk-

lardanmış; Kendisi satılmış çocuklardan olduğu için ailenin tek sağ kalan çocuğu imiş).

Hayvan hastalıkları

Hayvanı Nazar Değmişse

Kır Alinin anlattıklarına göre bir Hayvan hastalanınca çiğ yumurta hocaya okutulur, hayvanın başına vurularak kırılır, eğer hayvan nazar'dan hastalanmışsa yumurta hayvanın başına yapışır ve hastalık geçer.

Sakavu hastalığı

Saman suda haşlanır. Sıcak sıcak hayvanın torbasına konur ve boynuna asılır. Samanın buğusu (buhar) hastalığı geçirir. Eğer içine sirke konursa daha etkili olur.

Hayvan sancılanırsa

Sancılanan hayvanın üzerine birisi biner, ter çıkıncaya kadar koştururlar, iyi gelir. Rakı içirmek de çok iyidir.

Hayvanın gözü hasta ise

Gözde bulunan perdeyi veya kanlı kısmı, bir iğne ile alırlar. İğneye iplik takılır, kesilecek yere batırılıp iplik oraya geçirilir ve bir bıçak ile o kısım kesilir, iplik ile kesilecek yer biraz kaldırılır ve kesme işi öyle yapılır. Sonra kesilen yere tuz basılır.

Hayvanın burnunda kemik varsa bir bıçak veya ustura ile kesilir, gene tuz basılır.

Cennet Ebe hayvanlar için şunları söyledi :

Beygir, katır ve eşek hastalanırsa *Apı-sak Koca*'ya adak adanır ve hemen adak yapılır. Bu adak çorbadır. Bu özel çorbanın yapılışı şöyledir: Pirinç, bulgur, börülce, erişte, sumak, yağ, tuz ve salça ile yapılır. Herkes eve çağrılır, çorba yedirilir: Kahve içirilir, hayvanın iyi olması için dileklerde bulunulur ve hayvan iyi olur.

Sığırın piri *Naarcı Koca*'dır. Mayalı hamurla sade yağ yugurulur, ocakta pişirilir. Buna *Kömbe* denir, komşulara dağıtılır ve sığır iyi olur. Naarca Koca onu iyileştirir. (Bazı köylerde inek doğurunca da *Kömbe* yaparlar.)

Keçinin Piri yoktur. O'na adak adanmaz. O şeytandır.

Büyüme, Hasat ve Harman'a Dair Atasözleri ve Deyimler

Yazan : Azmi GÜLEÇ

Ziraat Yüksek Mühendisi

Tarıma ekim işleri düzenli bir şekilde tamamlandıktan ve bittikten sonra, sıra toprağa ekilmiş olan tohumun gelişme, yetiştirme ve büyümesine gelmiştir. Her ne kadar bu ekim işleri zamanında yapılmışsa da, bakım işlerini de çok dikkat etmek gerekmektedir. İyi bir bakımın üretimde çok önemli bir yeri vardır. Bu gerçek: "Bakarsan bağ olur, bakmazsan dağ olur", "Mala bakan kendine bakar", "Sahibinin gözü tarlaya gübredir", atasözleri halinde hâlen toprakla uğraşanların dilinde ve ezberindedir.

Tarla tarımında çeşitli bakım işleri vardır. Bunların bellibaşlıları tırmıklama, çapalama, kardeş temizleme, biç kesme ve uç kırma gibi işlerdir.

Tırmıklama, tarladaki zararlı ve yabancı otların yok edilmesi için yapılan en faydalı bir iştir ve bu tırmıklama işi sayesinde yabancı otların büyümeleri ve ekime zarar yapmaları önlenmiş olur.

Büyüme esnasında birçok bitkilerde kardeş ve biçler bitkilerin ana gövdeleri gibi büyür, fakat ürün vermez. Ama topraktaki su ve besin maddelerini boş yere sarfetmiş olurlar. Bu suretle kardeş temizleme, biç keçme ve uç kırma gibi işler zamanında yapıldığı takdirde, verim daha fazla artmış olacaktır.

Bu arada bakım işlerinin en önemlisi Çapalama'dır. Çapalama sayesinde yalnız topraktaki yabancı otlar yok edilmez. Topraktaki kaymak tabakasının kırılmasıyla fazla su kaybının da önüne geçilmiş olur. İşte: "İki çapa bir şu yerini tutar", atasözü bu gerçeği ifade etmektedir.

Görülüyor ki, tarla tarımının bakım işlerine verilen önem doğrudan doğruya verim üzerinde en büyük rolü oynamaktadır. Bunun için "İki timar, iyi biçim" atasözü boş yere söylenmemiştir.

Tarla tarımında iyi bir bakımın sonucu, bizi şüphesiz ki verimli bir ürüne doğru götürmektedir. Biz bunun adına öteden beri "hasat" diyoruz. Şimdi sırasıyla hasat'la ilgili atasözleri ve deyimlere bir göz atalım :

- Başladı orak, kalmadı durak.
- Bir dene verir bin dene.

- Bire üç, desene hiç.
- Bire dört, ayıbını ört.
- Bire beş, aşa eş.
- Bire altı, giyemez palto.
- Bire yedi, besler kedi.
- Bire sekiz, besler kizik.
- Bire aldı dokuz, ambara vurdu takoz.
- Bire on, rahata kon.
- Bin ekti, bir biçti, çok durmadan göçtü.

Artık hasat bitmiştir. Bundan sonra "harman" başlayacaktır. Harman köylü için en kutsal işidir. Çünkü onun bir yıllık emeği ve alınının teri harmana bağlıdır. Harman, tahılın saptan ayrılması ve sapların saman haline getirilmesi için yapılan döğme işidir. Köylümüz bu işin zorluğunu "Harman demek, davran demektir", atasözüne uyararak derhal harmana girmesini becerir.

Şimdi harmandayız. Bakalım atalarımız ne demiş :

- Harman yelle, düğün elle.
- Harmanı çabuk kaldır, tohumu toprağa saldır.
- Harman kabarır, ağa kubarır, kile verir haber.
- Harman dövmek keçinin işi değil.
- Koca öküz harmana girmeyince, harman olmaz.
- Harmana giren öküzün ağzına sepet vurulmaz.
- Harman yakanın, eli orağa değmez.
- Harman yakarım diyen, harman vakatine erişmez.
- Daneyi harmanda, dalı ormanda ara.
- Harmana gelen çiftçinin dostu eksik olmaz.
- Harmana girdim, borçları verdim.
- Harmanı öşürenden, zengini döşürenden sor.
- Harman ister dirgen, sen onu al erken.
- Kış sobasız olur da, harman yabasız olmaz.
- Harmanı çok olan yerin, öşürü de çok olur.
- Yanan harmanın öşürü sorulmaz.
- Tepelendi harmanı, az danesi der-

mani.

— Bu yıl az harmanın, boş durmasın kir-
manın.

— Harman bucağı, kardeş ocağı.

— Bostansız harman, taşsız düğene ben-
zer.

— Harmanın sonu, ekinin özü.

— Ekmeklerin hikmeti, harmanın bere-

keti.

— Sonlandı harman, çoğaldı derman.

Artık harman sona ermiştir. Bir yanda savrulularak samanından ayrılmış tahıl yığı-
ğını (Çeç), öbür yanda da saman yığınları harman yerini doldurmuştur. Demek ki, harman'da samanın da yeri var. Şu halde "saman" la ilgili atasözleri ve deyimlere de bir göz atalım :

— Samanına harman dövüyor.

— Samanlık senin değilse, samanda mı
senin değil?

— Saman hayvana, zaman insana yakı-
şır.

— Saman yiyen torbasını beraber taşır.

— Saman gibi ne tadı var, ne tuzu.

— Saman kayığı ile sürgüne yollanacak.

— Saman altından su yürütür.

— Sarı saman üstünde su salası verir.

— Samanlık saray oldu, gelinlik kolay
oldu.

— Saman gibi.

— Saman alevi.

— Saman alevi gibi parladı.

— Zamanla samanla mış mışlar erişir.

— Zaman saman satar, zaman zaman sa-
tar.

— Samanın iyisini mart'a koy, mart'a
koymazsan alaca dananın gönünü soyarsın.

— Sakla samanı, gelir zamanı; kar yağ-
dı kiraz zamanı.

— Sakladım samanı, geldi zamanı, yap-
tırdım hanı.

Bize gelen KITAPLAR

• Milli Eğitim Bakanlığı Es. Eserler ve Müzeler Gen. Md. ü : "Türk Etnografya Dergisi". Sayı XII, Yıl 1969. Önder'in : Konya mezar taşlarında şekil ve süsleme, Akok'un : Kayseri'de dört mezar anıtı, Gürçay'ın : Beledi dokumaları, Türkdogan'ın : Doğu bölgesinde halkın sağlık ve hijyenle ilgili tutum ve inançları, Kerametli'nin : Türk ve İslâm Eserleri Müzesinde İslâm üstürlapları, Kosswig'in : Çarpanacılık ve İstanbul Topkapı S. Müzesinde bulunan Çarpana dokumaları, Ülkümen'in : Tesbihin tarihçesi, yapılış tekniği ve Saray koleksiyonundaki tesbihler, Özhan'ın : Bergamo'da eski ve yeni halıcılık, başlıklı yazıları bol resimli olarak yer almıştır. 28,5 X 20,5 Cm boyunda, 128 sayfa, 35 lira.

• Ata TERZİBAŞI : "Arzı — Kamber Matah". Kerkük ağız varyantı. Üçüncü basılış (İlk baskı İran'da, ikinci baskı Irak'ta yapılmıştı). Baş kısmında birinci ve üçüncü baskılara ait önsözler ile hikâyenin değerlendirilmesi konulu bir inceleme yazısı, eserin sonunda da 8 sayfalık bir sözlük yer almıştır. 19 X 14 boyunda, 48 sf., 5 lira.

• Malik AKSEL : "Sanat ve Folklor". Yazarın çeşitli dergilerde yayımlanan 80 yazısı üç bölüm altında toplanmıştır. Milli Eğ. Bakanlığı D.K. Çağdaş Türk Yazarlar: Makaleler Serisi : 2. Yazarın desen ve resimleriyle. 20 X 13,5 boyunda, 382 sayfa, 17,5 lira.

• Erşet El - Hurmuzi : "Et Türkmen Fîl Irak - Irak'ta Türkmenler". Irak Türkmenleri'nin menşei ve yerleşmeleri hakkında bir inceleme. Bağdat'ta çıkan Türkcce-Arapça Kardeşlik dergisinin eki. 17,5 X 12,5 boyunda, 32 sayfa.

• Gönül ÖNEY "Türk Devri Çanakale Seramikleri - Turkish Period Çanakale Ceramics". Çanakale Seramik Fabrikaları A. Ş. Yayını. Çanakale Türk devrine ait seramiklerin özellikleri, buldukları müzeler ve yerler, resimleri, çeşitleri, önsöz, bibliyografya. Türkçe ve İngilizce. 24 X 16,5 boyunda, 116 sayfa.

Çocuk Oyunları :

Erzincan Çocuk Oyunları

Yazan : Prof. Dr. Şükrü ELÇİN

Sek - sek :

I — Yere çizilen çizgilerde taş kaydırılarak oynanır.

a) Oyuncu, 1 numaralı kareden başlamak üzere 2, 3, 4 numaralı kareleri tek ayakla taşı kaydırarak geçer. Taş çizgiye gelirse oyuncu yatar. 5 numaralı kareye iki a. yağı ile basabilir.

1	2	3	4
5	6	7	8

b) Bu, bittikten sonra "Baklavalar" adı verilen kısma geçer. Burada 1 den 7 ye; 7 den 3'e; 3 ten 5'e geçer. Beş'te iki ayakla basar. Oradan 4'e geçer, 4'ten 6'ya; 6'dan 2'ye; 2'den 8'e geçer.

c) Daha sonra "Börekler" gelir. Bu kısımda 1'den 8'e; 8'den 7'ye; 7'den 2'ye... geçer.

d) 4'üncü kademede taş el üstünde olduğu halde oyuncu kareleri dolaşır.

e) Taş başında kareleri dolaşır.

f) Taş ayağının üstünde kareleri dolaşır.

g) "Tipi - No" kısmında oyuncunun gözleri kapalıdır, kareleri, çizgilere basmadan dolaşması lâzımdır.

h) Bütün bunları yapanlar arkalarını dönerek 3 kerre taş atarlar. Taşlar hangi karelere düşerse o kareler onların "Kama" ları olur. Diğer oyuncular onlara basmadan oynarlar.

II —

a) Taş (1) numaralı daireye atılır. Tek ayakla bu daireye basmadan (2) numaralı daireye atlanır. Kare olan yerlerde bir ayak (4) ve diğeri (5) numarada olmak üzere basılır. (6) numaraya yine tek ayakla basılır. (7) ve (8) numaralar (4) ve (5) te olduğu gibidir. Bu karelerde (7 ve 8'de) yi-

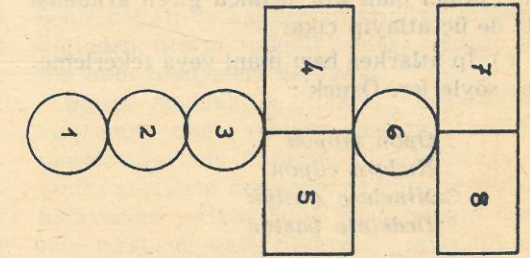
ne çift ayakla geriye dönülür. (2) numaralı dairede tek ayak üstünde iken eğilir, (1) numaradaki taşı alıp atlar.

Bundan sonra taşını (2) numaraya atar. 4, 5, 7, 8 numaralara sıra geldiği zaman eşi olan kareye tek ayakla basar. Meselâ : Sıra (4) numarada ise (5) numaraya tek ayakla basar.

b) Bu defa oyuncu tersten başlayarak taşını (8) numaraya atar.

c) Bu sayfada taşını elinin üstünde taşır ve çizgilere basmadan kareleri dolaşır.

d) Oyuncu taşı ayağı üstünde taşıdıktan sonra diğer oyunculara : "Yer mi, gök mü?" diye sorar. Cevaba göre "gök" denirse ayağı ile taşı havaya atar, eli ile tutar. "Yer" denirse yere atıp üstüne koşar.

e) "Tipi - No" : Oyuncu daire ve kareleri gözleri kapalı olarak dolaşır.

f) Bundan sonra yine "kama" almaya çalışılır.

★

Mendilim Köşe Köşe :

Çocuklar iyi gruba ayrılır. Bir hat üzerinde karşılıklı dururlar ve el-ele tutuşurlar. Bir taraf diğerine :

Mendilim köşe köşe
Bizden size kim düşer

diye sorar. Onlar da, meselâ : "Menekşe düşer" diye cevaplandırır. O zaman "Menekşe" adlı oyuncu koşarak el-ele tutuşan karşı grubu yarmaya çalışır; yarabilirse oradan bir oyuncu alır, kendi grubuna getirir. Yaramazsa kendi o gruba geçer. Oyuna her hangi bir grupta tek bir çocuk kalana kadar devam edilir. Diğer çocuklar

ESKİ SAYILARIMIZ VE BAYİLERİMİZ

Dergimizin eski ve yeni bütün sayılarının fiatı 125 kuruştur.

Dergimiz Ankara'da Yenişehir'de No. 117 de Kocabeyoğlu Pasajında AYDIN Kitabevi'nde, İstanbul'da Beyazıt'ta Sahaflar'da 4 No. da ELİF ve Koska'da Ordu Cad. No. 18 de Mürşit Çantay Kitabevlerinde satılmaktadır.

tek çocuğun etrafını alarak: "Çürük elma" diye bağırarak haykırırlar..

★

İp Atlama

Kız çocukları oynar. İki kız uzunca bir ip veya urganı birer ucundan tutup çevirmeğe başlarlar. Diğerleri sıra ile bu ipe takılmadan atlarlar. Atlarken sıranın önünde bazı figürler yapan kıza tâbi olurlar.

a) Su geçme : Atlamadan ve ipe takılmadan altından geçme.

b) Tek ayak : Tek ayakla ip atlama.

c) Bacak arası : Atladıktan sonra ip bacak arasına alınır.

d) Yangın : İkili, üçlü vs. olmasına göre değişir. Meselâ: "Üçlü yangın" da ilk giren üç defa atlar, fakat dışarıya çıkmaz. Kendisinden sonra giren arkadaşı ile de üç defa atladıktan sonra dışarı çıkar. O çıkar çıkmaz sırada üçüncü olan arkadaşı girer. İkinci olan kız, üçüncü giren arkadaşı ile de üç atlayıp çıkar.

e) İp atlarken bazı mâni veya tekerlemeler söylerler. Örnek :

*Opon mophon
Kızlara cüpon
Ninelere gözlük
Dedelere baston*

*Soğan sarmısak
Otur da kalk,
Sigaramı yak
Keyfine bak.*

★

Saklambaç :

I — Ebeli Saklambaç :

Çocuklar sayı saymak suretiyle içlerinden birini "ebe" seçerler. Ebe, bir duvara veya ağaca başını koyup gözlerini kapatır, yüze kadar sayar. Bu arada diğer çocuklar saklanırlar. Ebe, bu çocuklardan her hangi birini görünce gözlerini yumduğu yere gelir; gördüğü çocuğun adını söyler "Sobe" ler. Öbür çocuklar ebeye görünmeden, veya ondan önce göz yumulan yere gelip "Sobe" diye bağırlarsa ebe olmaktan kurtulurlar. Ebe, birden fazla çocuğu sobelemişse bu çocuklar aralarında isim takışırlar. Her biri bir hayvan, bitki veya eşya ismi seçerler.

Ebe, bu isimlerden hangisini beğenirse yeni ebe o seçilen kişi olur.

Ebe bir kaç çocuğu sobeledikten sonra bulamadığı en son arkadaşına: "Çay içtin çık!" diye bağırır o çocuk "Sobelenmiş" sayılır.

Bu tip saklambaç iki çeşittir. (1) Kurtarmacalı, (2) Kurtarmacasız.

Kurtarmacasız yukarıdaki gibidir. Kurtarmacalı ise her sobelenmiş çocuk sobelenmiş bir arkadaşı tarafından kurtarılabilir. Bu yüzden ebe çok çocuk sobelemelidir.

II — Kukalı Saklambaç :

Yere ufak bir daire çizilir. Bunun içine "Kuka" adı verilen bir top veya içi boş bir kutu konulur. Çocuklardan biri ebe olur. Başka bir çocuk bu kukaya bir tekme atar. Ebe gidip kukayı alır ve geri geri gidip yerine koyar. Bu sırada diğerleri saklanır. Ebe gördüğü arkadaşının ismini söyler; ayağı ile kukaya basar. Sobelenmemiş çocuklardan biri ebeye görünmeden geçip kukaya vurursa ebe yine gidip kukayı alır, yerine koyar. Bu arada sobelenen çocuklar da kaçıp yeniden saklanırlar. Ebe kukaya vurdurmadan bütün çocukları sobelersen oyun biter. Sobelenen çocuklar isim takışarak yeni ebeyi seçerler.

★

Açıl Susam Açıl :

İki çocuk oynar. Biri elini yumruk yapar. Öbürü parmağını diğerinin avucuna sokmağa çalışır. Aralarında şöyle bir konuşma başlar :

- Açıl susam açıl,
- Açılmaz.
- Anahtar nerede?
- Suya düştü.
- Su nerede?
- İnek içti.
- İnek nerede?
- Dağa kaçtı.
- Dağ nerede?
- Yandı, bitti, kül oldu.

İki çocuk ta ellerini yumruk yapıp çenelerine dayarlar ve : "Vay benim köse sakalım" diye bağırlar.

[Oyunlar, Ferhunde Karaboncuk'tan tesbit edildi.]

Halk Hikâyeleri Üzerine :

Bir İnceleme İle İlgili Bazı Düşünceler (*)

Yazan : Rıza MOLLOV

Türk romanının teşekkül ve gelişme tarihi ve bunun ne dereceye kadar umum edebi gelişme kanunlarına tâbi kalarak struktürel ve tipolojik analogiler ortaya koyduğu hususuna dair önemli problemler hâlâ incelenmesini bekliyor.

19. yüzyılın ikinci yarısından sonra Türk romanında batı edebiyatının etkisiyle realizm, romantizm v.s. mevcut metodlardan çoktandır bahsedilmekteyse de, ortaçağ boyunca Türk romanının Tanzimattan sonra modern realist roman seviyesine yükselişine kadar geçirdiği safhalar hakkında F. Köprülü'nün, M. N. Özön'ün, P. N. Boratav'ın, A. Gölpınarlı'nın F. İz'in v.s. kimlerinin bazı araştırma ve müşahedeleri hariç, esaslı bir tetkik yapılmamıştır. Şükrü Elçin'in "Kitabi, Mensur, Realist İstanbul Halk Hikâyeleri" (Hacettepe, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, c. 1, s. 1, 1969) adlı yazısı bu boşluğu doldurmaya gelen ilk konkrete tetkiktir. Burada Sansar Mustafa, Hançerli Hanım, Letâifnâme, Tayyazâde, Cevri Çelebi, Tıflı ile iki biraderler hikâyesi başlıklı altı hikâye üzerine yapılan incelemelerden 19. asırda modern şekil alıncaya kadar Türk romanı tarihinde bu tür halk hikâyelerinin özel bir merhale teşkil ettiği görülüyor. Bunların morfolojik analizinden çeşitli sanat özelliklerinin kontaminasyona tâbi tutuldukları açıklanıyor. Onlar bir türün evolüsyonunda ve umumiyetle bir edebiyatın gelişmesinde yeni kanuniyetlerin nasıl teşekkül edip değiştiğine bir örnektir.

Ş. Elçin'in tetkiki çok yönlüdür. O endük, tif, dedütf ve komparatif metotlara baş vurur. O. kâh anlatır, kâh analiz eder, kâh sentez eder, kâh hikâyelerin motifleri ve kahramanları arasında paralel yapar. Zaman zaman filolojik, bazan ampirik müşahedeler ortaya kor.

Ş. Elçin şuurcludur, etiktir. Kendisinden evvel bu sahada çalışan bilginlerin görüşlerini z'kretmeden geçmez. F. Köprülü'yle

(*) Bu yazı, Moskova'da çıkan (Teoreticeskie Problemy Vostocnyh Literstur, 1969 Doğu Edebiyatlarının Teorik Problemleri)nden alınmıştır.

P. N. Boratav'a çok itimad ettiği anlaşılıyor. O kadar ki bazen müellifin kendi konsepsiyonunu ancak bu sahada çalışan bir mütehasıs başkalarından ayırtedebilir. Mutasarrıftır. Etüdünde ele aldığı problemlerin yüklülüğüne bakarak bunun ileride yapılacak olan bir monografinin ilmi bildirisi gibi kabul etmemize yol açıyor.

Eser, giriş ve dokuz bölümden ibarettir. Hepsine ayrı ayrı temas etmeden, burada müellifin elde ettiği bazı sonuçlara değinmek istiyoruz. Ş. Elçin, ayrı ayrı bir grup gibi kabul ettiği kitabı mensur halk hikâyelerinde arkaik tip kıssahan-meddah sanat geleneği görüyor. Fakat aynı zamanda P. N. Boratav'la görüş paylaşarak bunların Tıflı misâli "ilk hikâyeci" sanatkarlar mahsulü olabileceğine de işaret ediyor. Diğer taraftan bu grup halk hikâyelerinde şehir hayatı ve kahramanlarından söz edildiğinden dolayı müellif onlara realist şehir halk hikâyeleri de diyor.

Şimdi meddah-ilk hikâyeci sanatkarlar ve şehirle bağlı realizm gibi iki mühim mesele üzerinde duralım. Zira ortaçağ boyunca şartların değişmesine göre çeşitli tip hikâyeciler yetiştiği gibi, Türk romanı (destan, mesnevi, halk hikâyesi), tebeddül etmiş ve hayatı çeşitli yönden realistçe tasvir etmiştir. Meselâ, Dedem Korkut'taki kabile hikâyecisi şâman-ozan, daha sonra beliren dinsel kıssahan-meddah ve âşık tipi hikâyecilere benzemez. Keza mesnevici lâik şairler daha sonra bunlardan da ayrılır. Hamâsi motifleri ele alan (Köroğlu, Şah İsmail v.s.) ve lirik âşıklar da mesnevi cilerden ayrılırlar. Mesnevici-hikâyeciler ve âşıklar Türk rönesans devrinin sanatkarlarıdır. (1). Nitekim destan-halk hikâyesinin kahramanlarının gelişmesinde de böyle bir fark görülür.

Dedem Korkut'un kahramanları kabile yiğitleridir. Dinsel hikâyelerin kahramanları ise (ortodoks ve heterodoks) menkıbevi simalardır. Bunlar, ilkel, göçebe ve doğu feodolizminin ilk aşama devrinin yarattığı kahramanlardır. Mesnevici lâik şairler ve meddah tipi âşık halk hikâyecileri ise masalımsı, yarı dinsel, yarı lâik şövalyevari hamâsi ve romantik kahramanlar

yaratmışlardır. Onlar da Türk rönesansının mümessilleridirler. Şehir hayatının mahsülüdürler. Yani ortaçağ boyunca çeşitli tip hikâyeciler olduğu gibi romanda tasvir edilen realitenin ve kahramanların değişmesinde de bir evölüsyon vardır.

Ş. Elçin'in ayrı grup gibi aldığı hikâyeler Türk romanının başka bir safhasını teşkil etmektedir. Bu gruplaştırma gayet isabetlidir. Müellife göre, bu tür hikâyeler Nergisi'yle başlar ve en çok 18. asırda inkişaf eder. Onların tipik çizgileri şundan ibaretir: Şehir hayatını süje edinirler. Gerçi bundan önce lâik mesnevilerde de aynı hava eser. Ama olaylar saraylar ve zâdegân muhiti içinde vuku bulur, süjeye fantastik olaylar da karışarak. Ş. Elçin'in üzerinde durduğu hikâyelerin süjesinde de bizen acuze gibi masalımsı, pir gibi menkıbevi, sultan gibi zâdegân tabakası mümessillerine yer verilir. Fakat asıl kahramanlar şehir insanlarıdır. Olaylar İstanbul'da vuku bulur. Aşk süjenin mihveridir. Bazen o divan ve âşık şiirlerinde gördüğümüz gibi gulmperest bir mâhiyet taşır. Fakat eskiye nazaran kahramanların aşkı saray hanımları etrafında değil, cariye kızlar etrafında teşekkül etmiştir. Bu hikâyelerin kahramanları, 19. asrın ikinci yarısından sonra da romanda gördüğümüz sanatçı, tüccar, dalkavuk, serseri, batakanelere düşen kimselerdir. Onlar yeni teşekkül eden Türk burjuvazisinin mümessilleridirler ve eski kahramanların yerini almaktadırlar. Onların henüz belirli karakterizasyonu yoktur. Fakat eski, hiyerarşi idealizasyonundan (kabile begi, sultan, paşa, derviş v.s.) sıyrılmışlardır. Birer tip halini almışlardır. Burada endividüel çizgilerin bazı belirtileri de görülür. Mâceralar eski masalımsı engelleri yenmek atmosferi içinde değil, gerçek çarpışmalar halinde seyredir.

li. Kahramanlar reel insanlardır. Onlar hırslarıyla yaşarlar. Düşüp kalkarlar. Sevgililerini elde etmek için her nevi cürümlerden çekinmezler.

Ş. Elçin bu tip romanlara realist, şehir halk hikâyeleri diyor. Bizce onlara sergüzeştçi santimentalist tipi roman demek daha yerinde olacaktır. Zira realist roman deyince daha sonra beliren bir sanat ceryanının mahsulü anlaşılır. Sergüzeştçi santimentalist tipi eserler ise cihan edebiyatında da realizme takaddum eder. Bazı bilginler bunları realizmin ilk merhalesi gibi kabul ederler. Tipolojik bakımdan, Türk sergüzeştçi santimentalist romanları (hikâyeleri) cihan edebiyatındaki Lesage, Filding, Smolet v.s. gibilerinin santimentalist eserleri kabilindedir.

Böyle realist şehir halk hikâyeleri diye adlandırılan eserler, Türk romanının gelişmesindeki yeni bir merhaleyi gösterdiği kadar, dünya edebiyatı çerçevesinde de umum bir prosenin bir parçası gibi ortaya çıkar. Bu alanda müellifin hizmetini takdir etmek gerek.

Prof. Dr. Ş. Elçin'i önemli problemler ortaya koyan bu tetkikiyle selâmlarız.

(1) Türk rönesansı üzerinde bizim münasebetimiz biraz başkadır. Biz Türk rönesansını 12. - 17. asırlar arasında üç merhalede görmekteyiz. 12 - 15. yüzyıllarda bu rönesans umum bir doğu müslüman rönesansının bir parçasıdır. Bu Türk rönesansının ilk merhalesidir. 15. asrın ikinci nısfından 16. ıncı asrın sonuna kadar laik edebiyat teşekkül ve inkişaf eder. Bu ikinci merhalede. Üçüncü merhalede tarihsel şuur üstünlük gösterir ve realizm meydana çıkar.Bkz:

R. Mollov,

"O nekotoryh renessansnyh tendenciah v tu-reckoj literature", Sbornik "Teoreticeskie problemy vostochnykh literatur", Moskva, 1969, s.100-107.

Çobanoğlu - Reyhanî Karşılaşması

Yazan : Ensar ASLAN

Atatürk Üni. Ed. Fak. Halk Ed. Asistanı

Kars'ın coşkun sesi Murat Çobanoğlu ile Erzurum'un usta Âşığı Yaşar Reyhanî Kars'ta Anadolu Fatihi Alpaslan'ı Anma Gecesi'nde geçen yıl karşı karşıya geldiler. Kalabalık bir dinleyici huzurunda yapılan atışmalarda her iki âşık ta üstün irtical kudretlerini ortaya koyarak sevgiyle, takdirle alkışlandılar.

Bantla tesbit ettiğimiz bu karşılaşmanın bir kısmını aynen veriyoruz :

ÇOBANOĞLU :

Hak variken canım Yaşar Reyhani
Herkesi boynunu eyem ha eyem
Elin üfürüğü taşdan uçurur
Sen elin sözüne uyma ha uyma

REYHANİ :

Muhammet kişinin şanı esmezmiş
Sarayma kimse ayak basmazmış
Bazı lisan susar vicdan susmazmış
Mazlumun gözünü oyma ha oyma

ÇOBANOĞLU :

Bazı insan vardır canından doyar
Bazı insanlar da canına kıyar
Tilkinin postunu burnundan soyar
Aslanın postuna değme ha değme

REYHANİ :

Evvelâ insanı öğündürürler
Bir gün kem gün olur döğündürürler
Sonra mahcuplukla soyundururlar
Benlik kisbetini giyme ha giyme

ÇOBANOĞLU :

Çobanoğlu arzum vardır divana
Kula sırım meçhûl hakka beyana
Beni kışkırp ta girme meydana
Sonra bu sözünden cayma ha cayma

REYHANİ :

Reyhani de değil insan kasabı
Herkesi bir bilir bölmez meshebi
Korkarım çetindir cebir hesabı
Rakamını çabuk sayma ha sayma

★

ÇOBANOĞLU :

Buğün hoşluğunan girdim meydana
Dillerini yağlı gördüm Reyhani
Kasaplık mı yaptın geldin karşıma
E'lerini yağlı gördüm Reyhani

REYHANİ :

Gittin Almanya'dan para getirdin
Hallerini yağlı gördüm arkadaş
Bugün even geldim hablar taze
Çullarını yağlı gördüm arkadaş

ÇOBANOĞLU :

Hiç söz yoktur benim itikatıma
Ne dersin sen benim kanaatıma
Ne çabuk tekmeni vurdun sırtıma
Nallarını yağlı gördüm Reyhani.

REYHANİ :

Kendine benzetme elin atını
Çok da hızlı gitme kes süratını
Almanya'da yedin domuz etini
Dillerini yağlı gördüm arkadaş

ÇOBANOĞLU :

Bak işin yanlışır vicdanın vardır
Daima mevlaya gümanım vardır
Yemedim etini imanım vardır
Fellerini yağlı gördüm Reyhani

REYHANİ :

Arkadaşım ciğerlerin dağlanmış
Her tarafın avcı ile bağlanmış
Çok fazla yemişsin için yağlanmış
Kollarını yağlı gördüm arkadaş

ÇOBANOĞLU :

Çobanoğlu der ki fikir yordurdum
Yine mahkemeyi yüksekte kurdum
Almanya'ya gittim sen de kudurdun
Yallarını yağlı gördüm Reyhani

REYHANİ :

Ben seni bilirim susuz kaynarsın
Atesiz ocakta durmaz yanarsın
Üç kuruş bulunca fazla oynarsın
Zillerini yağlı gördüm arkadaş

★

REYHANİ :

Dinle feryadımı sen Çobanoğlu
Delik delik deldirsem nedersin
Ben bir avcı olsam sen kuş sürüsü
Bölük bölük böldürürsem ne dersin

ÇOBANOĞLU :

Hazırladın okun çıktın karşıma
Delik delik deldirirsen nederim
O ki mimiğini kondurdun leşe
Bölük bölük böldürürsen ne derim

Yıllık abonesi : 15,
altı aylık abonesi: 7.5
liradır.
Yurt dışı senelik abone :
\$ 3, £ 1.5, DM 10

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

Basılmayan yazılar
istenince geri gönderilir.
Dizgi ve baskı:
Halk Matbaası
İstanbul

Sahibi ve Genel Yayın Müdürü : İHSAN HİNÇER

Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden Sorumlu Yönetmen :

BORA HİNÇER

Mektup ve havale için adres : Posta Kutusu : 46, Aksaray — İstanbul , Tel: 22 49 74

REYHANİ :

Söz dediğin gizli ifade olur
İfade vermeğe mücade olur
Postun dabaklarsam seccade olur
Kullarını yoldurursam ne dersin

ÇOBANOĞLU :

Vakitsiz biter mi tarlada ekin
Anladım bu gece değilsin tekin
Yokladım çeneni dişlerin keskin
Kullarını yoldurursan ne derim

REYHANİ :

Her kuş kavuşmazmış gökte humaya
Gizli sır bilmektir bizde sermaye
Yemin ettin bir tek cuma kılmaya
Sana namaz kıldırırsam ne dersin

ÇOBANOĞLU :

Anladım ki hiç bu gece gülmezsün
Damla gelen yaşın neden silmezsün
İmam oldun amma abdest bilmezsün
Bana namaz kıldırırsan ne derim

REYHANİ :

Hoşlanırım böyle güzel emirden
Bu emiri almak lâzım amirden
Yuvarlak iskarpin hem de demirden
Ayağına oldurursam ne dersin

ÇOBANOĞLU :

Sözümü değiştirdim değildir acı
Bir gün yaralarım olur ilâcı
Bilirim sen beni ettin davulcu
Ben de zurna çaldırırsam ne dersin

REYHANİ :

Reyhani der hafta ay'ı bilmezsün
Kısmet anlamazsın tayın bilmezsün
Ben seni bilirim oyun bilmezsün
Seni bara kaldırırsam ne dersin

ÇOBANOĞLU :

Çobanoğlu sözüm budur ha budur
Mücevher sözümü derinden doğur
Yaklaşma yanıma derdim çok ağır
Sırtın ile kaldırırsan ne derim

Karşılaşmanın bu bölümünde yine Çobanoğlu öne geçti ve karşılaşmanın havası biraz daha ağırlaştı.

ÇOBANOĞLU :

Hocam bana dedi bugün bayram var
Meğersem bir tatsız tuzu getirmiş
Dedim belki yerli kaya gelecek
Meğer Erzurum'dan kazı getirmiş

REYHANİ :

Renklerin içinde alı severdim
Gitmiş bana sırtı bozu getirmiş
Ben gönderdim çayırda otlasın
Üstelik çöplükten tozu getirmiş

ÇOBANOĞLU :

Anladım sözlerin beyandır beyan
Yatma azizim gel gafletten uyan
Ben dedim belki olur bir aslan
Meğersem bir küçük tazi getirmiş

REYHANİ :

Yoktur bu beygirin dünyada dengi
Ne kadar güzeldir baksana rengi
Hem başlık zapteder hem de üzengi
Parlamış buraya azı getirmiş

ÇOBANOĞLU :

Çobanoğlu demez tuzağa düşe
Demedim ki âşık bu gece şişe
Hem boynu kalındır boynuzu şeşe
Ağzında bir körpe kuzu getirmiş

REYHANİ :

Nere gitsen elden çıkmaz vırağım
Şirin bana ben de ona Ferhadım
Ben bilirim kuvvetlisin Muradım
Gitmiş Kağızman'dan tuzu getirmiş

Karşılaşmanın bu bölümü daha ziyade bir dostluk havası içerisinde geçti. Reyhani ağır ağır sazının tellerine dokunarak söze başladı :

REYHANİ :

Biz aşığız bu meydanda a dostlar
Kopuz bizde mevcut söz bizde mevcut
Öteden beriye pazarımızda
Sohbet bizde mevcut söz bizde mevcut

ÇOBANOĞLU :

Ethemdüüllâh ay müslümanız biz
Kur'an bizde mevcut cüz bizde mevcut
Daima biliriz yolu erkânı
Haya bizde mevcut iz bizde mevcut

REYHANİ :

Kara Fatma gibi topu götüren
Askerine çorap yapıp yetiren
Alpaslan misali oğul doğuran
Gelin bizde mevcut kız bizde mevcut

ÇOBANOĞLU :

Görülmemiş bilir misin tufan var
Tarihleri yokla nice sultan var
Yahnileri dolaş gör ne al kan var
Sahra bizde mevcut düz bizde mevcut

REYHANİ :

Seksen üçte vatanım var ilim var
Yüz on dört kalede imtihanım var
On iki den bir etek nişanım var
Arpacık gez ile göz bizde mevcut

ÇOBANOĞLU :

Çobanoğlu bu sözlerim beyandır
Kula sırrım gizli hakka ayandır
Yüz on dört dediğin suuf Kur'andır
Oku bizde mevcut yaz bizde mevcut.

Konya'ya Ait İki Kıtık Destanı

Yazan : Afif EVREN

Orta Anadolu'da "Hububat Anbarı" sayılan Konya'nın, devri kuraklıklar geçirdiği bir vakıdır. Zaman zaman bir felâket halini alan o kuraklık ve kıtlıkların doğurduğu buhran ve faciaları, çoğunlukla halk ozanları dile getirmişlerdir. Resmî yönden ise, halkın çektiği sıkıntı ve acıları tesbite çalışan kayıtlar, evrak mahzenlerindeki tozlu "metrukât" arasında ya unutulmuş, ya da kaybolup gitmiştir.

Konya'nın yaşadığı son 150 yılın vakıalarını içine alan ve nakleden bir tarihi henüz yazılmadığı için, halk ozanlarının destanları, mahallî tarihe ışık tutmak bakımından da değer kazanmaktadır.

İşte, Konya'nın geçirdiği H. 1261 ve 1290 kuraklık ve kıtlıklarında halkın çektiği sıkıntı ve acılar, onların destanlarından aldığımız aşağıdaki parçalarda dile gelmektedir.

Asıl adı "Bekir" ve gözleri görmez olan, 1322 de ölen Silleli halk ozanı "Zehrî" nin destanından bir parça:

Bin ikiyüz altmış birdeki kıtlık
Kadem bastı zâre kıldı fukara
Nice can evlâdın kıldı satılık (1)
Başladı etmeye âh ile zâre

Herkes geçinmenin yolun tutmaya
Nice can emlâkin döktü pazara
Olmayan uğradı fenar satmaya
Bu yokluk âdemi düşürür nâre

Kimseler görmemiş böyle bir sene
Çok gelmiş böylesi olmamış yine
Bozuldu zemâne aksine döne
Çok metalar çıktı mutlak pazara

Fukaranın yoktur ekmeği, aşı
Yer oldular otu, toprağı, taşı
Binikiyüz altmış bir sene başı
Yaklaştı bin altmış ikiye vara

Şaşı ağa, beyler, paşalar, sancak
Ağlar fukaralar perişan ancak
Yalın ayak uryan başkabak doncak
Herkes vilâyetten düştü firara.

1304 de ölen Konyalı (Ömer) Matlûbî'nin destanından :

Binikiyüz doksan gelmedi bahar
Kullar kusurunu çekecek zahar

Niyazım Hak'kadır hem ley'ü nehar
Sair yıllar nişan oldu bu sene

Yaz geldi de inzal olmadı rahmet
Yer yüzünde bitmedi türlü nimet
Günahkâr kulları çok çeker zahmet
Saçılan tohumlar kaldı bu sene

Bakarsın havaya bir bulut ağar
Bir yandan kum yağar, bir yandan dağar
Kurdetullah'tan geldi bu zeval
Her tarafta kesret oldu bu sene

Kasımla karakış, girdi zemheri
Ol vakit bellidir kışın cevheri
Kök tutmadı, hayvan kalmadı ferî
Dilsiz hayvan perişandı bu sene

Erbainde tuttu karın çabası
Hamsin deyince de yağdı babası
Dağlar, bağlar giydi beyaz libası
Şiddetli bir şitâ (2) oldu bu sene

Zemheride karlar yollar kapattı
Marta nevrüz ile nisanı kattı
İnsanın, hayvanın hırsı pek arttı
Hasılı mahlûk perişandı bu sene

Nerdedir kara erkek sürüler
Pazar yerlerine doldu deriler
Üçünü hem bir kuruşa verdiler
"Koluşağı" (3) kanara oldu bu sene

Felek nicelere verdi de aman
Liraya satıldı bir harar saman
Satanda kalmadı din ile iman
İnsaf ve merhamet kalktı bu sene

"Saman Pazarı" na varmaya olmaz
Bahasını aslâ sormaya olmaz
Kındıra'yla ayırık vermeye olmaz
Yaben hayvanları çöktü bu sene

Muhasaradadır "Buğday Pazarı"
Ekmeği dükkânı "Aç" ın nazarı
Zaptiye (4) dayağı, memur azarı
Ölümden de beter oldu bu sene

Pazarlara doldu erkekle karı
Bitirdiler bütün namusu, ârı
Yardım etsün hemen Cenabı Bâri
Cümle âlem perişandı bu sene

Eğer olmasaydı Konya Valisi
Birbirini yerdî hem ahalişi
Cümle mahlûkatın birdir Tanrısı
Cümle mahlûk perişandı bu sene

"Esat Paşa" gibi gelmedi Vali
Beş vakit duacı ona ahali
Fukaraya muin olsun kemali
Arslan Paşa medar oldu bu sene
Mevlâ ömür versin Vali Paşaya
Dükkânlar açtırdı her bir köşeye
Toplattı deveyi saldı taşraya (5)
Yollar, beller perişandı bu sene

Uymaz efendime geler müşirler
Kahrolsun aleyhte olan münkirler
Seninçün açılın cennette güller
Efendim Rizayı buldu bu sene

Tuzcular pazardan tuzu kaldırdı
Ekmekçiler akçesini çaldırdı
"Sipahi pazarı" malı doldurdu
Fukara yerlerde kaldı bu sene

Kömürçüler battı kaldı karaya
Okkası da çıktı yüzbin paraya
Cezayı nakdiyi verip saraya (6)
Onlar dahi fırsat buldu bu sene

Baştan azdı yine bakkal esnafı
Düyüğün küçüğün yoktur insafı
Yıldı fasulyenin olmazdı lâfı
Okkası dört kurş'a çıktı bu sene

Arsız Konya'ly'a kar olsa yetmez
Şeker yesen ekmek yerini tutmaz
Varıp almaya da kudretin yetmez
Alil vucüt perişandı bu sene

Sabah olur ekmekçiye varılır
Alan alır almayanlar bayılır
Şimlikki vakitte hatır sayılır
Fukaralar perişandı bu sene

Gözler kaldı fıkaranın malinde
Kimi odun, tezek çeker dalinde
Molla Hünkâroğlu (7) kendi halinde
Odunsuz kömürsüz kaldı bu sene

"Merambağı" oldu tahtalıdağı
Kestiler yaktılar pelit, kavağı
Verdiler hayvana odun ufağı
Meram da sahrasız kaldı bu sene

Yağı yemeyince gözlerim seçmez
Saat yetmeyince boğzlar da uçmaz
Nohutlu şehriye boğazdan geçmez
Yiyenler "iliksiz" kaldı bu sene

Ekmekçi dükkânda hamur yoğurur
Hatunlar da "ekmek" diye bağırır
Hâmileler pazarlarda doğurur
Nice rezaletler oldu bu sene

Nice tâlip feyzalırken Konya'dan
Toplanamadılar kıştan boradan

Gelenler durmadı ekmek sormaktan
Ülema çömezsiz kaldı bu sene

Emrile devreder şems ile kamer
Evvelâ iymandır saniyen amel
Mahlâsım "Matlûbi" ismimiz Ömer
Destanı şayeste oldu bu sene

1320 de göçen Razi "Mehmet Efendi" de
destanında diyor ki :

Derunumda nice türlü derdim var
Dinleyin söyleyim size destanı
Bilmeyenler bilsin duymayan duysun
İş bu binikiyüz sene doksanı

Mevlâdan gelene kılmalı sabır
Nice âlimler hep dualer okur
Tamam üç mah kadar yağmadı
yağmur

Esti yel kuruttu bağ ve bostanı

İnsan ile hayvan belâsın buldu
Eşçar ve hububat cümle kurudu
Nice kurralar (8) hep biçare kaldı
Kesildi kalmadı âb-u revanı

Benim bu makâlim gelmesün yaman
Zira bu seneler bulunmaz saman
Yerde nebat yoktur ne yesin hayvan
Yakarlar babalar kuru harmanı

Ne belli kış oldu, ne belli bir yaz
Derunu yanıklar dinleyin biraz
Malı çok olanın insafı olmaz
Cemetti her malı aldı meydanı

Konya şehir yolu cümle kapandı
Fukaralar candan bezdi usandı
Âsiyaplar (9) dönmez sular tükendi
Çocuklar nân deyüp kılır figanı

Keşke maderimden doğmaya idim
Böyle bir vakitler görmeye idim
Şimdi fakir oldum ezelden baydım
Kimseler görmesin böyle zamanı

(1) Yoksul allelerin çocuklarını evlâtlık ver-
diklerini kastediyor.

(2) Şita : Kış

(3) : Koluşağı = Yaş hayvan derisi alıp sa-
tanlar.

(4) : Zaptiye = Jandarma

(5) : Vali, taşradan develerle un, buğday
getirtmişti, demek istiyor, Valiyi övüyor.

(6) : Mahalli Hükûmete

(7) : Mevlevi postnişini, Mevlâna dergâhı
seyhi.

(8) : Karyeler, köyler.

(9) : Su değirmenleri.

Malazgirt Destanı

Yazan : Behçet Kemal ÇAĞLAR

1071 Yılı 26 Ağustos'u, Türk'ün Ana-
dolu'ya bir sel gibi girip zafer bayrağını
diktiği tarihtir. 900 yıl önce Malazgirt'te
çetin bir savaştan sonra, 4 kat düşmanı-
nı yenen Alparslan Anadoluyu Türklü-
ğe bugün armağan etmiştir.

Şair Behçet Kemal Çağlar, ölümünden
evvel Malazgirt Destanı'nı yazmıştı. Bu
destandan bazı parçaları aşağıya alyo-
ruz. T.F.A.

Göklerde, yüreklerde bir ses Hayya'lel-felâh
Elli binin secdeye kapandığı bir sabah.
Parıldadı Tanrı'nın ışığı her alında;
Bir cuma sabahıydı bin yetmiş bir yılında.
Her can artık gemini koparmış bir al attı;
Bir meydan Malazgirt'ti, o bir meydan

Ahlat'tı;

Konacak yer aramış küheylân uçmuş..
Murat Suyu bin yıllık muradına kavuşmuş.

"Ak alna toprakta sürünmek olmaz"
"Gaza farzı şimdi, vacipti namaz!"
Artık yatmış değil şahlanmış gövde
Yerde değil artık alınlar gökte;
Bel bağlamak değil ellerin işi,
Elleri kılıç'ta elli bin kişi.
Bu bir ibadet ki sadece kıyam.
Bu bir ibadet ki Allah'tır İmam;
Kıyama yönelen, yükselir kat kat,
Cennet'te kılınır ikinci Rikât.

Başları elli bin, vicdanları bir,
Elli bin ağızdan, elli bin tekbir.
Elli bin insanda bir insan, bir hınç,..
Elli bin bilekte elli bin kılıç,
Bir tek hilâl kazır göğün burcuna..
Ötede kopan bir zorlu curcuna
İki yüz bin baştan iki yüz bin ses;
Kibrin kır atında o Diyojenes,
Gemini kasamaz engeli görmez;
Hıncı çarpık, gözü kanlı, canı tez;
Vurur kuduz boğa en sert taşa tos;
Allah bilir: Halin yaman Romanos!..
Şakırdar kılınçlar, çalınır çanlar,
Sebildir damarlar, kurbandır canlar;
Allah Allah sesi yırtar gökleri;
Tenler dursa, canlar koşar ileri...

Al kan yazar kara yere destanı,
Alparslan dediğin Selçuk arslanı.
Cümle ervah cümle eşya ardında
Su sesleni dağ yaslanı yaslanı..
Abdest aldı misk ü amber süründü
Beyaz giydi kefenine büründü.
Gece siyah, atı beyaz, o beyaz
Askerine cennet nuru göründü.
Şamanların töresini sağladı:
Kır atının kuyruğunu bağladı;
Boz kılıcı çekiverdi kınından
Bedenini ayrı etti canından,
Selçuk Bey'in ruhu gibi kükredi;
"Ölürsem kefenim sırtımda" dedi.
"Şimdi sultan ben değilim, Tanrıdır.
Dileyenler onun emrinde kalır
Dileyenler döner gider evine!
Elli bin er hem sevine sevine
"Emrindeyiz!" nidasiyle coştular;
Kurtça sinip doğan gibi uçtular!
Mancınıktan taş, bedenden baş düştü,
Bedenden baş, mancınıktan taş düştü.
Kol kırıldı, ten savruldu, can esti
Ok kılıcı kırdı, kılıç ok kesti;
Döğüşe, bağrışa, kaçışa, koğa
Dünyada mahşeri andırdı ova.
Şimşek çaktı kılınçların ağzında,
Kan yağmuru bin yetmiş bir yazında,
Lâle göğüslerde açtı o sene;
İnsan ormanını kesen kesene!
Kır atında Alparslan da bir Bozkurt;
Selçukluya cennet gibi yeni yurt
Bizanslıya cehennemden bucağı
Ağustosun kavuru sıcağı...
Türkler mahsus "Pes" dedi bir aralık;
Romanos'un kibri Bizanstan kalık,
Bir vuruşta Türk'ü yok etmek diler...
Çok görüldü bu Romanos gibiler:
Bir dal kopsa çınar söküldü sanan

Bir yıldız düşse gök döküldü sanan!
Türk'ün bitmez gücü nedir bilmeyen!
Kibrin'in, hırsının sonu gelmeyen;
Türk'ü ilk ağızda yenildi sanan,
Bizans ordusuydu böyle aldanan;
Kaçıyorlar sandı, keyfinden uçtu.
Çifte ok yağmuru altına düştü!
Kaçar görünenler dönünce geri
Pusudan çıkanlar koştu ileri.
Bir kez Türk bileği gerdi mi yayı
Düşmanı yıldırım için kolayı:
Kimisi şaşkındı, kimisi döne!k!
Türkçe ses duyar da Oğuz, Peçenek
Anlar da karşıda kardaşları var
Para mı düşünür, rütbe mi arar?
Ne yerçekimi ne insandan emir:
Miknatis çekti mi duramaz demir.
Damla nasıl uzak kalsın ırmaktan;
Vazgeçer ücretli asker olmaktan.
Kıvransın, döğünsün hep için için
İrzini, yurdunu korumak için.
Ücretli askerden medet umanlar,
Katılınca Peçenekler, Kumanlar,
Kâr etmez saldırı, savunma, pusu,
Bir kat daha güçlendi Türk ordusu,
Kayneşti gelenler kardaşlarıyla...
Damar kanı ile, alın teriyle
Kader kaleminin hokkası doldu,
Ezel defterinde Türk'e kaydoldu.
Anadolu arsasının tapusu;
Malazgirt'de açıldı ön kapusu.
Canlı sel içeri zktıkça aktı
Düzme imparator şimdi tutsaktı:
Şaşırmış hırsından binip küplere
Çıkışacak oldu iki Türk ere

— Yeter girdiğiniz memleketime,
Altun zırh içinde koşan atıma,
Ateş bahasına degildir ancak!
Siz kimsiniz beni esir alacak?

— Para bahasına aldığına kız,
Bir can bahasına seni almışız.

Akıttığımız kan o kızıl cevher
Uydurma asilin binine değer!
Kendi kanın bile değil döktüğün...
Barış teklifine dudak büktüğün
Alpaslan'la gel hesaplaş, bakalım.
Bu ülkede kim imiş baş, bakalım!

Böyle yürüterek onu, bir ara
İki er seslendi muhafızlara:
Kibirlendi diye korkup biraz da
— Alpaslan nerede? Cevap: Namazda;
Öğle namazını kaza ediyor!
— Bekleriz iki er, bir imparator!

Bizans kılıcının kırılmış kını...
Şükran secdesinden kalkan alnını
Rabbinin eğilip öptüğü arslan
Tutsağa kuşkuyla baktı bir zaman
Böyle der mi hiçbir imparator "Pes"
Sonra anladı ki: Bu Diyojenes;
Yandı gözlerinde yüce bir ışık
Sesi acımayla saygı karışık:
"Aziz misafirim hoş geldin" dedi,
"Yenildinse de sen Yüceldin" dedi,
Bu gün de hakkındır saygı, yarın da:
Dövüştün savaşın ön saflarında!

Buyur, boşunadır korkman, titremen;
Tutsağım değilsin, konuğumsun sen!
Talih bu, kazanan biz olduk cengi!..

Arslan sayılmalı arslanın dengi
"Öyleydi atında gördüm bu sabah!"
(Söyleyen öteden bunu Melikşah)

Alpaslan gülerek baktı o yana
Dedi tutsağına: — Bir sual sana
— Beni esir alsan ne yapardın sen?
Dedi Diyojenes hiç düşünmeden:

"Kafesten kurtulan azgın arslana
Ne yapmak gerekse yapardım sana!"

Aldı Alpaslan'ı bir tuhaf gülme;
Dedi ki: "Boşuna umma, üzülme;
Başını vurmaktan senin ne çıkar
Elbette başına gelmiş aklın var;
Onunla gez dolaş, anlat ki biraz
Küçükasya, Büyük Türkmensiz olmaz!"

Aynı Olayları :

Âşıklar Şenliği Altın Saz Yarışması

Yazan : Tahir Kutsi MAKAL

Sahnede, Anadolu'nun çeşitli illerinden gelen halk ozanları vardı. Sazlarını silâh gibi tutuyorlardı. Ninniye müzik olan, ağıta ses veren, türküye eşlik eden saz, şimdi silâhtı. Âşıklar geleneğine göre, halk ozanları atışacaklardı. Günümüzün ünlü atışmacıları Erzurumlu Âşık Reyhanî, Tokatlı Selmanî, Karslı Sadi Değer, Ağrı'lı Firganî, Adanalı Feymanî ve Vahap, Tekir, dağ'lı Divanî, Iğdır'lı İsmail Azerî, Nusret Torunî birbirlerine atmaca gibi bakıyorlardı. Bir "ayak" verilmişti işte ve hemen oracıkta, aklına geliverenleri söylemeye başlamışlardı Ozanlar. "Tez çıkarırım" ayağına uygun, İsmail Cengiz Azerî söze girişecekti:

*"Dinle sözlerimi ozan Divanî
Ben seni meydandan tez çıkarırım
Güvenme tezgâhta al kumaşımı
Ben seni buradan bez çıkarırım"*

Âşık Zülfikâr Divanî sazına eğilecek, tel-lerin sesine kulak ve "atışmaya" yol verecekti:

*"Ormandan keserek İsmail seni
Biçirim gövdeni öz çıkarırım
Olmalı elimde biçimin yeni
Ben senden tam dokuz saz çıkarırım"*

★

Türkiye Gazeteciler Sendikası'nın düzenlediği "Âşıklar Şenliği" idi bu, İstanbul'da ilk olarak "Altın Saz Yarışması" yapıyordu. Açık hava Tiyatrosu şimdiye kadar bir çok sanat olayına sahne olmuştu. Fakat bu bambaşka idi. Değişikti. Anadolu gelmişti Açık hava'ya. Anadolu'nun sesi, rengi, ince duygusu, derin düşüncesi gelmişti. Yaman kişilerdi bu âşıklar. Doyum olmuyordu muhabbetlerine. Birbirlerine düşünce de kavgalarını dinlemeye, seyretmeye doyum olmuyordu. Türk Edebiyatı'nın çıkış noktası Türk halk edebiyatını geliştirilenler yıllar boyu bu şekilde birbiriyle tutuşmuşlar, "duruşma" kurmuşlar, atışmışlardı.

Düzenleme komitesi, TGS Genel Başkanı Doğan Can, Genel Sekreter Mücahit Beşer, Genel Muhasip Sadullah Usumi'den, jüri de İhsan Hınçer, Sadi Yaver Ataman, Cahit Öztelli, Oktay Akbal, Şemsi Yastıman, Adnan Türközü'den kurulu idi. Her iki kurul-

da ben de bulunuyordum. Halk, heyecanlı idi. Kendi şairi ile el ele idi. Türk Milleti şair milleti. Âşıkların koşmaları, şiirleri, türkülerini dinleyenleri de harekete geçirmişti. Dinleyiciler arasından da sahneye fırlayanlar oluyordu. Jüri'nin iki ozan üyesi Şemsi Yastıman ile Adnan Türközü de sıraya girdi. Bir büyük şöleni yapılan. Bir yüzyıllar öncesinden yakılıp getirilen ışıkta taşınan...

★

Yunus Emre'lerin, Pir Sultan Apdal'ların, Köroğlu, Dadaloğlu, Karacaoğlan'ların, Emrah'ların, Dertli'lerin torunları yaşayan Türk halk ozanları Edirne'den Kars'a dek, Sinop'tan Anamur'a kadar bir ülkeyi İstanbul'a getirmişlerdi. Bozklaklar, ezik türküler, şen türküler, ağıtlar, ilençler, taşlamalar birbirini kovalayacaktı. Desanlar dile gelecekti.

★

Türküler geldi ardından sonra. Yarın bütün Türkiye'ye malolacak olan türküler. Uşaklı Güllüşah Bacı dile geldi.

*"Otur iç ben sana sâki
Olayım canım efendim
Kol kol saçımı boynuna
Dolayım canım efendim"*

*Güllüşah gülşende seni
İstiyorum tende seni
Tende değil, bende seni
Bulayım canım efendim."*

Ve daha nice atışmalar, taşlamalar, türküler, koşmalar.

Jüri'nin verdiği puanlara göre "Türkiye Gazeteciler Sendikası 1. Altın Saz Yarışması" sonuçları şöyledir:

Yılın Âşığı: Erzulumlu Yaşar Reyhanî. (Muamma, atışma, türkü ve şiir dallarında üstün başarı gösterdiği için).

Atışma Dalı: 1. Tokatlı Âşık Selmanî, 2. Adanalı Feymanî, 3. Ağrı'lı Firganî.

Türkü Dalı: 1. Seçilmemiştir. 2. Güllüşah Bacı ve Fikret Ünal, 3. Mahmut Taşkaya.

Şiir Dalı: 1. Vahap Kocaman ve Zülfikâr Divanî, 2. İsmail Azerî, 3. Ali Rıza Yalçın, Hasan Yüzbaşıoğlu ve Ragıp Sevinç.

Zırlıtlı Dâva

Derleyen : Dr. Saim SAKAOĞLU
Atatürk Üni. Ed. Fak. Halk Ed. Asistanı

Arkadaşımız, Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Halk Edebiyatı asistanı Dr. Saim Sakaoğlu, doktora tezini masallar konusunda hazırlamıştır. Sakaoğlu, Türkiye'de Boratav ve Başgöz'den sonra metodlu masal araştırma, derleme ve "Typen Türkischer Volksmarchen" masal katalogu ile Aarne ve Thompson'un hazırladığı "The Types of the Folktale" adlı uluslararası masal katalogundaki masallarla karşılaştırma yapan tek masal derleyicimizdir. Doktora tezi dışında kalan derlediği masalları bu sayımızdan itibaren yayınlamaya başlıyoruz.

T.F.A.

Çok zengin bir adam vardı, bu adam bütün parasını yedi, içti ve tüketti; fakirleşti. Serveti elinden çıktıktan sonra foteri, kiravatu kaldı, aç kaldı, yiyecek ekme bu lamadı.

Birgün yolda giderken fırın görür, bakar ki fırıncı ekmeği yeni pişirmiş içeriye dolduruyor. Fırına yaklaşarak:

"Bana oradan 40 paralık ekme ver." der ve fırıncı bunun istediği ekmeği verir. Fırıncı katık da satarmış, ondan başka şeyler de ister:

"10 paralık da peynir ver, 100 paralık da zeytin ver."

Fırıncı hepsini verir. Su da ister, onu da verir. Adam yer, içer; bakar ki dışarı ka-labalık, dükkâncıya sorar:

"Buraya ne şehri derler?"

"Yahu ne yapacaksın, sen yediğin ekmeğin parasını ver de git buradan."

"Rica ederim, buraya ne şehri derler?"

Dükkâncı hiddetle bağırır:

"Buraya Ağızman derler!"

Karnını doyuran adam başlar bağırma-ya:

"Ağızman'dan Kağızman'a

Kağızman'dan Ağızman'a."

Sonra dükkâncıya dönerek:

"Aha, senin paran budur."

"Yahu nasıl para?"

Bunlar başlar döğüşmeye, yaka paça yırtarlar, kafaları gözleri yarılr. Doğru hâkim beyin karşısına... Giderlerken yolda bir kemeñeciye rastlarlar, o sorar:

"Yahu, bu haliniz nedir?"

"Bu yediğim ekmeğin parasını verdim de almadı. Parayı kaldırıp attı, beni de döğdü, ben de bu hale giriftâr oldum."

"Nasıl para verdin?"

Fakir adam başladı bağırma-ya:

"Ağızman'dan Kağızman'a

Kağızman'dan Ağızman'a."

Kemeñeci de bir kaide bekliyormuş, o

da başladı çalmaya:

"Gıgı gıgı, gıgı gıgı...." ve arkasından ilâve eder:

"Haydin, bizi, hâkim paklar."

Oradan doğruca hâkimin huzuruna çıkarlar.

"Nedir bu alâmetiniz?"

"Ben bu adamın ekmeğini yedim, parasını verdim; vurdu beni bu hale giriftâr eyledi."

"Nasıl para verdin de almadı, mecdiye mi verdin, lira mı verdin?"

Fakir adam hemen yerinden kalkıp başladı bağırma-ya:

"Ağızman'dan Kağızman'a

Kağızman'dan Ağızman'a."

Bunun üzerine hâkim kemeñeciye sorar:

"Sen de şahit misin?"

"Evet, ben de şahitim." der ve başlar kemeñesini çalmaya:

"Gıgı gıgı, gıgı gıgı...."

Hâkimin başında da bir külâh varmış, o da külâhını alır ve başlar vurmaya: "Dumbur dumbur da dumbur dumbur...."

Bunları gören fırıncı da başlar horon oynamaya. Oynaması bittikten sonra ekmeği yiyen adam hâkime dönüp sorar:

"Hâkim bey, ben aç idim, karnımı doyurdum; bu da bir kaide alacak idi, aldı. Sen bir hâkimsin, bize hüküm vermeden sen niye çalıp oynamaya başladın?"

"Kırk senelik hâkimim, böyle zırlıtlı dava görmedim; bunun için ben de bu işi yaptım."

[Anlatan : İlyas Yıldız, Torul - Kocadal Köyü, 1909, okuryazar, çiftçi, bu masalı 30 sene önce aynı köyde amcası Yusuf'tan dinlemiş. Tesbit tarihi : 23.8.1969 Masalın Typen Türkischer Volksmarchen (TTV) katalogundaki numarası : 300; The Types of the Folktale (A. Aarne-S. Thompson) adlı beynelminel masal tipleri katalogunda bu masal yoktur.]

Şiddetli baş ağrılarına karşı

OPON
KULLANINIZ

OPON, baş, diş, adale, sinir, lumbago, romatizma ağrılarını teskin eder
OPON, bayanların muayyen zamanlardaki sancularında faydalıdır
OPON, günde 6 tablet alınabilir

(Yeni Ajans : — 104)

TÜRKİYE GARANTİ BANKASI
A. Ş.

KURULUŞ : 1946

Sermayesi :
80.000.000.— Lira

Yurt içinde 162 Şube

★

TASARRUF MEVDUATINDA HARBİYEDE
VE FENERBAHÇEDE TAM KONFORLU
APARTMAN DAİRELERİ VE ZENGİN PARA
İKRAMİYELERİ

GARANTİ BANKASI

(Folklor : 105)

